

Opiskelijahuolto ja sosiaalityö toisen asteen ammatillisessa
koulutuksessa

Rauno Perttula
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Lokakuu 2008

TIIVISTELMÄ

Perttula, Rauno 2008. Opiskelijahuolto ja sosiaalityö toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Ohjaaja: professori Aila-Leena Matthies. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. 58s.

Tutkimuksessa tarkastellaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijahuoltoa ja sosiaalityötä hallinnan analytiikan näkökulmasta. Tarkoituksena on sosiaalityön tehtävän ja asiantuntijuuden paikantaminen oppilaitosorganisaatiossa. Olen toteuttanut tutkimukseni kolmella toisen asteen ammatillisella oppilaitoksella käyttämällä eläytymismenetelmää, jossa keskeiset opiskelijahuollon toimijat kirjoittivat sekä onnistuneeseen että epäonnistuneeseen lopputulokseen päättyneen opiskelijahuoltotarinan laatimani kehyskertomuksen pohjalta.

Eläytymismenetelmätarinoita analysoimalla määrittelin viisi sosiaalityön ulottuvuutta; tulkitsija ja tukija, koordinoija, sillanrakentaja, rinnalla kulkija ja terapeuttinen kuuntelija. Oppilaitoksissa tehtävän sosiaalityön haasteena on tasapainoilu traditionaalisen koulutuksen institutionaalisen järjestyksen ja toisaalta uusliberalististen poliittisten rationaliteettien asettamien vaatimusten keskellä.. Hallitsevat poliittiset rationaliteetit asettavat sosiaalityölle managerialistisen tehtävän ja opiskelijahuollon sosiaalityön kehitys liittyy olennaisella tavalla yhteiskunnan hallinnallistumiseen ja hallinnan tapojen muutokseen. Opiskelijoiden auttamisen yksilöllistävillä käytännöillä oikeutetaan tasa-arvon kannalta tärkeiden asioiden sivuuttamista, mikä näennäisesti kuitenkin vastaa sosiaalityön omia asiakaslähtöisyyden arvoja. Tämän kriittisen huomion olen kiteyttänyt hallinnan kaksoissidoksen käsitteeseen. Sosiaalityön merkitys koulutuksen traditionaalille institutionaalille järjestykselle käsitteellistyy tutkimustuloksissani perinteisen professionaalisuuden näkökulmasta asiantuntijalupauksena. Oppilaitoksen sosiaalityö ei rajaudu selkeiksi toiminnallisiksi käytännöiksi, vaan se operoi jatkuvasti muuttuvissa tulkinnallisissa konteksteissa.

Kriittinen reflektiivisyys on sosiaalityön tarkoituksenmukaisin orientaatio opiskelijahuoltotyökontekstissa, koska se voi mahdollistaa opiskelijoiden auttamisen oikeilla ja eettisesti perustelluilla tavoilla.

Avainsanat: opiskelijahuolto, hallinta, poliittinen rationaliteetti, oppilaitoksen sosiaalityö, asiantuntijuus, eläytymismenetelmä

SISÄLLYS

1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TEOREETTISET TASOT	1
2. MICHEL FOUCAULT'N YHTEISKUNTATEORIAN ULOTTUVUUKSIA	3
2.1.Foucaultlainen sosiaalityön tutkimus	5
3. MODERNIN POLIITTISEN JÄRJEN MURROS JA HYVINVOINTIVALTION KÄÄNNE	7
3.1. Hallinnan analytiikka	8
3.2.Pastoraalinen paimenvalta ja yksilöllistävät teknologiat	10
4. KOULUTUSPOLITIikka JA OPISKELIJAHUOLTO	11
4.1.Toisen asteen opiskelijahuoltotyön muodostumisen taustaa	12
4.2.Koulun sosiaalityötä käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia	15
4.3.Väilyhteenvedo ja tutkimustehtävän tarkentaminen	18
5. OPPILAITOKSEN SOSIAALITYÖ ELÄYTYMISMENETELMÄTARINOISSA	20
5.1. Eläytymismenetelmä	20
5.2. Erving Goffman ja kehysanalyysi	22
5.3. Tutkimuksen toteuttaminen ja eläytymismenetelmätehtävä	23
5.4.Onnistumistarinoiden kehukset	25
5.5.Epäonnistumistarinoiden kehukset	26
5.6. Sosiaalityön diskursiiviset käytännöt ja kausaaliattribuutiot eläytymismenetelmäaineistossa	27
6. HALLINNAN ANALYTIikka JA OPISKELIJAHUOLTO	29
6.1.Opiskelijahuoltotyön prosessien ulottuvuuksia ja vaiheita eläytymismenetelmätarinoissa .	30
6.2.Sosiaalityön toimeksianto ja sosiaalityöntekijä ”asiantuntijalupauksen” lunastajana	32
6.3.”Hyvät käytännöt” yksilöllistämisenä ja institutionaalisen rajojen uudelleen määrittelynä	34
6.4.Sopimuksellisuus vanhemmuuden hallinnassa	35
7. SOSIAALITYÖN ULOTTUVUUDET OPISKELIJAHUOLTOTYÖSSÄ	37
7.1. Tulkitseminen ja tukeminen	38
7.2. Koordinointi	40
7.4. Sillan rakentaja	42
7.5.Terapeuttinen kuuntelu	43
7.6.Diskursiivisten käytäntöjen kategoriat	43
7.7.Radikaali- ja postmoderni kriittinen sosiaalityön teoria	48
7.8. Sosiaalityön asiantuntijuus ja postmoderni kriittinen sosiaalityö	49
8. YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄ	51

KIRJALLISUUS

Taulukko 1 onnistumistarinoiden kehykset

Taulukko 2 epäonnistumistarinoiden kehykset

Kuva 1 sosiaalityön diskursiiviset käytännöt

Kuva 2 sosiaalityön ulottuvuudet opiskelijahuoltotyössä

Kuva 3 vallan kenttä

1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TEOREETTISET TASOT

Koulutuspolitiikka ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijahuolto ovat nousseet viime vuosien aikana tärkeiksi poliittisen keskustelun ja kehittämisen kohteiksi. Monissa yhteyksissä tämän on nähty liittyvän laman jälkeen voimistuneeseen tietoisuuteen koko nuorisoikäluokan kouluttamisen tärkeydestä. Koulutuspolitiikkaa ja koulutuksellisia käytäntöjä koskeva kiinnostukseni on syntynyt ja muotoutunut kuraattorin työssäni toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa, missä nuorisoikäluokan koulutusta ja opiskelijahuoltotyötä säätelevä retoriikka on nostanut esiin kriittisen teoreettisen uteliaisuuteni. Tietyistä puhetavoista ja käsitteistä, kuten syrjäytymisestä on tullut hallitsevia; Keskipohjanmaa-lehti otsikoi 27.2.2005 ”Syrjäytymisvaara on todellinen”. Uutisessa presidentti Ahtisaari toteaa; ”huolimatta siitä, että suomalaislasten ja nuorten lukutaito on maailman huippuluokkaa, riittää koulutussaralla parannettavaa. Lähes neljännes peruskoulun ja lukion päättäneistä ei saa kunnollista ammatillista tai muuta koulutusta, ja osa nuorista ajautuu syrjäytymiskierteeseen”(Keskipohjanmaa 27.2.2005). Lausuma argumentoi käytännön politiikkaa ja välttämättömyyksiä edustaen tyypillistä puhetapaa hallitsevassa poliittisessä diskursuksessa.

Pääkysymyksenäni on miten toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijahuollon ja siihen kuuluvan sosiaalityön kehitys liittyvät hyvinvointivaltion murrokseen ja jälkimodernin yhteiskunnan hallintateknologioiden muodostumiseen. Työni alkuluvuissa avaan lyhyesti tähän liittyvää historiallista ja teoreettista perspektiiviä. Tutkimuksen empiirisessä osassa hahmotan sosiaalityön tehtävää ja asiantuntijuutta toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijahuoltotyön kontekstissa aikaisemman eläytymismenetelmällä hankkimani aineiston ja omien havaintojeni pohjalta. Työn keskeisenä teemana on sosiaalityön asiantuntijuuden suhde muihin opiskelijahuoltotyön asiantuntijuuksiin ja niitä sääteleviin vallan ja hallinnan muotoihin. Tavoitteenani on kuvata tuon hallinnan luonnetta ja ilmenemismuotoja. Tutkimuksen loppuosassa pohdin kriittisen sosiaalityön mahdollisuuksia opiskelijahuoltotyön käytännöissä ja hahmotan, mitä kriittinen sosiaalityö voisi nykykäytännöissä tarkoittaa ja minkälaisia sen osoittamat vaihtoehdot voisivat olla.

Tutkimus perustuu kolmeen teoreettiseen tarkastelutasoon; metateoreettisella tasolla epistemologiaa ja ontologiaa koskevia lähtökohtia avaavan Michel Foucault:n genealogisella teoriolla tiedon ja totuuksien historiallisesta ehdollisuudesta ja yhteydestä valtaan. Genealogia viittaa asioiden ja ilmiöiden polveutumisen ja muotoutumisen vaiheisiin ennen nykyisiä ja vallitsevia ilmenemisen muotoja. Kysyn siis, miten hallitsevat poliittiset rationaliteetit ja totuudet ovat yhteiskunnallisen valtajärjestelmän säätelemiä. Poliittisilla rationaliteeteilla tarkoitan yhteiskunnallisia käytäntöjä ohjaavia tiedon ja perustelujen muotoja. Foucault'n yhteiskuntateorioilla ja erityisesti hänen myöhäistuotannollaan sekä ns. jälkifoucaultlaisen koulukunnan edustajien kirjoituksilla on ollut paljon vaikutusta tutkimusongelman lähtökohtien ja ilmiökentän jäsentämiseen. Toinen taso, jonka näen sosiologisena ja aikalaisdiagnostisena, kytkeytyy myös foucaultlaiseen traditioon ja erityisesti hänen seuraajiensa kirjoituksiin modernien yhteiskuntien hallinnan teknologioista. Kolmas teoreettinen taso liittyy konkreettisimmin tutkimuksen päätteeseen eli sosiaalityön asiantuntijuuteen, jossa tarkastelen sosiaalityön käytäntöjä opiskelijahuoltotyön kontekstissa. Metodinen otteeni sisältää piirteitä kriittisestä reflektiosta, jossa pyrkimyksenä on huomion kiinnittäminen erilaisiin tietämisen ja tiedon tuottamisen tapoihin paljastamalla näiden taustalla olevia oletuksia. Fookin mukaan kriittisen reflektion tutkimuskäyttö liittyy käsitteellistämiseen ja tutkimusasetelman määrittelyyn (Fook, 25, 2005).

Tutkimusraportin toisessa pääluvussa esittelen Michel Foucault'n yhteiskuntateorian ulottuvuuksia ja tähän traditioon liittyvää tutkimusta. Kolmannessa luvussa käsittelen yhteiskunnan historiallista muutosta ja esittelen hallinnan analytiikan teoriaa. Luvussa neljä kuvaan tutkimuskohteeni poliittis-yhteiskunnallista kontekstia ja aihealuetta koskevia aikaisempia tutkimuksia. Viidennessä luvussa alkaa tutkimuksen empiirinen osuus, jossa esittelen tutkimusmenetelmän, kuvailen aineiston ja esitän tulkinnoistani ensimmäisen yhteenvedon. Kuudennessa luvussa syvennän aineiston analyysiäni soveltamani teoreettisen näkökulman avulla. Seitsemännessä luvussa vastaan tutkimuksen pääkysymykseen ja avaavan tähän liittyviä teoreettisia näkökulmia. Kahdeksannessa luvussa esitän yhteenvedon tutkimustulosteni seurauksista sekä jatkotutkimusta koskevat ajatukseni.

2. MICHEL FOUCAULT'N YHTEISKUNTATEORIAN ULOTTUVUUKSIA

Michel Foucault käsitteli tuotantonsa varhaisemmassa vaiheessa tiedon arkeologiaa ja genealogiaa koskevia kysymyksiä, mistä hän siirtyi myöhemmin modernien yhteiskuntien hallinnan tavan ja valtamekanismien tutkimukseen.

Foucault'n tiedon arkeologiassa ja genealogiassa nykyisyyden olemusta ja ontologian ehtoja tarkastellaan historian kautta. Tiedon arkeologisen ja genealogisen perspektiivin voidaan katsoa olevan osa kriittisen filosofian ja yhteiskuntateorian perintöä, johon lukeutuvat mm. Marx, Nietzsche ja Frankfurtin koulukunta. Ilpo Helén on perehtynyt laajasti Foucault'n teorioihin ja hän on todennut genealogian käyttävän historiaa kriittisen ajattelun mahdollistamiseksi, joka pyrkii jäljittämään tutkimansa ilmiön toiminnan moninaisia yhteyksiä ja suhteita, asettaakseen ne laajempiin historiallisiin yhteyksiinsä (Helén, 2005a, 95-96).Genealoginen perspektiivi etsii historiasta tietynlaisen kehityskulun käynnistänyttä tapahtumaa, jonka tarkastelu mahdollistaa tietyn nykyisyyden totuuden, arvon tai ilmiön kyseenalaistamisen. Tapahtuma tarkoittaa käännekohtaa tai katkosta, joka on merkinnyt jonkin uuden alkua ja johon tiivistyy myös genealogian lähtöoletus inhimillisten ilmiöiden poikkeuksellisuudesta ja sattumanvaraisuudesta. Tapahtuma ei edellytä näkyvyyttä tai selkeää havaittavuutta sinänsä, vaan sen tärkeimpänä elementtinä ovat nykyhetken ulottuvuutta ja erityistä tuottavat vaikutukset aikakauden eetoksen eli käytännöllisen järjen murrokseen. Helén määrittää tapahtuman nykyajan erityislaatuiseksi tekevän eli distinktiivisen elementin koostumiseksi ja vaikuttavaksi tulemiseksi (Helén 1994, 97).

Genealogia on käytäntöjä ja konkretiaa, jossa ei etsitä vastauksia suurista kertomuksista eikä aikalaisdiagnooseista. Käytäntöjä korostavasta ominaislaadustaan johtuen genealoginen perspektiivi joutuu etsimään diskurssien ulottuvuuksia hyvin hajallaan olevasta kokonaisuudesta. Totuuksien tutkimisen haastavuus johtuu niiden kätkeytymisestä sanojen ja asioiden välissä sijaitseviin diskursseihin ja diskursiivisiin käytäntöihin, joiden kätköistä niitä ei ole aina helppo saada esiin. Tiedon arkeologisessa lähestymistavassa on kulttuurintutkimuksellisia piirteitä, koska tutkimuksen käsitteelliset kiintopisteet liittyvät merkityssystemeihin, subjektipositioihin ja identiteetin muotoihin. Foucaultlainen näkökulma eroaa kuitenkin kulttuurintutkimuksesta, koska se ei perustu mihinkään strukturalistisiin eikä

ideologisiin olettamuksiin. Tiedon arkeologisessa asenteessa uteliaisuus kohdentuu nykytodellisuuden ehtojen tarkasteluun; minkälaisien välttämättömien edellytysten tuottamina vallitsevat diskurssit ja puhuntatavat ovat mahdollisia. Kulttuurintutkimus kohdistuu merkitysrakenteiden säännönmukaisuuksien ja rakenteiden määrittämiseen, kun taas genealogian pyrkimyksenä on historiallisten tapahtumien, diskurssien ja käytäntöjen ymmärtävä rekonstruktio ilman turvautumista deterministisiin malleihin tai mystisten päämäärien toteuttamiseen (Dean, 1997, 66). Vaikkakin Foucault'n näkökulma muistuttaa konstruktivismia, ei se ole kuitenkaan sitä kaikkein tiukimmassa mielessä, koska se sijoittaa diskurssien ja merkityssystemien lähtökohdat tieto- ja voimasuhteiden diskursiiviseen muodostumaan. Diskursiivista muodostumaa on tarkasteltava sellaisenaan monikerroksisena totuuksien, tiedon ja vallan tuotannon kudelmana, joka edustaa itsenäistä ja omaehtoista todellisuuden käsitteellistämisen tasoa olematta palautettavissa mihinkään tavanomaisiin kategorioihin (Foucault, 2005, 54-55). Tämä on tiedon arkeologian vaikeaselkoisimpia ulottuvuuksia, koska diskursiivisen muodostuman ontologinen status jää osin hämäräksi. Toisaalta on korostettava ettei diskurssi ole Foucault'lle kuitenkaan pelkkiä sanoja, vaan aina myös käytäntöjä. Foucault'n tiedon arkeologia ei ollut loppuun asti viety teoreettinen konstruktio, mutta siitä huolimatta sitä on kuitenkin pidetty Foucault'n tuotannon epistemologisesti tärkeimpänä osana. Monet ovat vältäneet puhumasta foucaultlaisesta metodista, koska hän ei koskaan esittänyt varsinaista metodologiaa, vaan muut ovat voineet nähdä hänen teorioissaan metodisia mahdollisuuksia. Foucault'n tiedon arkeologiaa on hyödynnetty eri tutkimuksissa ennemminkin heuristisena välineenä kuin tiukkana metodina (Sääskilahti 1997, 31) ja itse myös näkisin sen toimivuuden eräänlaisena metateoreettisena epistemologis-ontologisena orientaationa.

Foucaultille valta tarkoittaa toiminta-alueensa järjestystä sisäisesti konstituovien voimasuhteiden moninaisuutta, joka muodostaa dynaamisen toimintakentän. Valta on produktiivista ja liittyy kiinteästi totuutena pidettyyn tietoon (Foucault, 1998, 69 ; 1980, 35-36 ; Helén, 1994 ,276). Foucault'n valta-analytiikka ei käsittele valtaa yleensä, vaan diskursiivisen ja ei-diskursiivisen erityisiä, rajattuja suhteita ja yhteenliittymiä (; Helén 1994, 275). Valta käsitteellistyy ilman toimijoita noissa kompleksisessä suhdejärjestelmissä, joissa näkökulma on vallan harjoittamisessa ja sen ilmenemismuotojen institutionaalisissa käytännöissä (Kusch 1993,108). Helénin mukaan Foucault'n dispositif-käsite viittaa normin synnyttämään tuottavaan subjektiiviseen valtamekanismiin (Helén 1994, 288). Dispositiivin voidaan ymmärtää tarkoittavan tietomuodostumien, hallintakäytäntöjen ja subjektiiv-

teettien strategista yhdentymisprosessia. Tähän liittyy hallinnan kaksoissidottu luonne; se on määrätynlaisen vallankäytön ja totuuden tuotannon kudelma, poliittisten rationaalisuuksien ja teknologioiden yhdistelmä, tiedon ja tekniikkojen yhteenkietoutuma (Simola, 2004). Dispositif on käännetty myös ymmärrettävyyden verkostoksi, joka tarkoittaa monimutkaisia tilanteita avaavaa ja erilaisia elementtejä yhtä aikaa ymmärrettäväksi tekevää liikkuvaa ja muuttuvaa sommitelmaa. Yhteiskunnallisessa kehityksessä hallitsemistekniikat ja eri ihmistieteelliset diskurssit integroituvat tiedon ja hallitsemisen kriteerien jatkuvan etsinnän ja täsmentämisen kautta (Helén 1994, 287). Todellisuutta voidaan tarkastella strategisena tilanteena, missä korostuu erilaisten intressien kamppailu hegemoniasta.

Foucault erotti yksilön ja valtion välisen suhteen historiallisessa kehityksessä kolme murrosvaihetta, joista ensimmäinen ajoittuu 1600-luvulle. Tuolloin valtiollisen vallankäytön kohteiksi tulivat vangit ja hulluiksi luokitellut kansalaiset. Seuraava murrosvaihe ajoittuu 1800-luvulle, jolloin tapahtuneen tieteellisen kehityksen myötä ihmisruumis objektivoitui uudenlaisten määrittelyjen kohteeksi ja vallankäyttö oli kätkeymässä. Modernin psykiatrian tunkeuduttua oikeuden alueelle alettiin rikoksen sijasta olla kiinnostuneita rikollisesta ja hänen motiiveistaan. Lain ja normatiivisen järjestyksen suhde muotoutui uudella tavalla problemaattiseksi, koska normatiivisen järjestyksen kategorisoinnit saattoivat olla aikaisemmalle institutionaaliselle järjestykselle vieraita ja tuottaa siten pulmallisia tilanteita. Seksuaalisuuden historiassaan Foucault ajoittaa modernin biovallan synnyn hetkeen, kun tieteellisistä luokitteluista oli tullut systemaattisia poliittisen huomion ja interventioiden kohteita (Foucault, 1998, 99-100 ; Rabinow, 1984, 17). Ruumista ei nähty enää pelkästään biologisena, vaan se määrittyi manipuloitavana ja kontrolloitavana objektina perustuen uuden tiedon säätelemiin teknologioihin.

2.1.Foucaultlainen sosiaalityön tutkimus

Michel Foucault'n teoreettiset näkökulmat ovat inspiroineet ja taustoittaneet monia sosiaalityötä koskevia tutkimuksia siitä huolimatta, että häntä on pidetty vaikeaselkoisena ja moniulotteisena teoreetikkona. Eri tutkimuksissa Foucaultia on hyödynnetty useilla tavoilla eikä foucaultlaista tutkimusta ole mahdollista asettaa tiukkaan yksiselitteiseen muottiin. Tähän liittyvässä kriittisessä kommentissaan Ilpo Helén on todennut Foucaultille käyneen samoin kuin 1970-luvun Marxille, jolla hän tarkoittaa alkuperäisten teoreettisten ideoiden vääntymistä lähes tunnistamattomiksi (Helén, 2004, 207). Foucault ei itse esittänyt varsi-

naista tutkimusmetodia, vaan ennemminkin muut ovat nähneet hänen tuotannossaan metodisia mahdollisuuksia. Joka tapauksessa sosiaalityön tutkimukselle Foucault'n teoreettiset näkökulmat ovat hedelmällisiä, koska hän oli kiinnostunut pienimmistä ja hienovaraisimmistakin käytäntöjä säätelevistä yksityiskohdista. Chambon näkee tässä yhtymäkohtia Erving Goffmaniin, joka myös kiinnitti huomiota arjen itsestänselvyyksiin itsen muotoutumisen käytännöissä (Chambon, 1999, 60). Sosiaalityö on myös käytäntöihin liittyvää konkreettista toimintaa, joka tapahtuu tiettyjen institutionaalisten edellytysten säätelemänä. Foucaultlainen lähestymistapa tarkoittaa käytäntöjä ohjaavien itsestänselvyyksien tarkastelua ja kyseenalaistamista. Eräällä tavalla analyysissä on kyse nykyisten rationaliteettien muotoutumisvaiheiden ja historiallisen ehdollisuuden näkyväksi tekemisestä turvautumatta etukäteisoletuksiin (Chambon, 1999, 62).

Suomessa foucaultlaisesti orientoitunutta sosiaalityöntutkimusta on tehnyt Leena Eräsaari ja häneltä on julkaistu kaksi paljon keskustelua herättänyttä tutkimusta; Nilkin naamio 1990 ja Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä 1995. Näissä tutkimuksissaan Eräsaari on lähestynyt tutkimuskohdettaan epätavanomaisista näkökulmista kiinnittämällä huomionsa käytäntöjä säätelevien tekijöiden hienovaraisimpiinkin yksityiskohtiin. Käsitteensä mukaan tässä kiteytyy yksi foucaultlaisen tutkimuksen olennaisimmista puolista. Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä tutkimuksessaan Eräsaari on mielenkiintoisella tavalla käyttänyt myös valokuvia täydentämään tulkintojaan byrokraattisen asiakastyön valtasuhteiden rakentumisesta. Foucaultlainen tematiikka liittyy myös Mikko Mäntysaaren (1991) tutkimukseen Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana, jossa Mäntysaari tarkastelee sosiaalitoimistoissa tehtävää sosiaalityötä osallistuvan havainnoinnin ja haastatteluiden avulla. Tutkimuksessaan Mäntysaari toteaa yhtymäkohtia Nicos Poulantzasin ja Foucault'n näkemyksissä valtion individualisoivista vaikutuksista yksilöihin, vaikkakin marxilaisesti suuntautunut Poulantzas kytkeekin vallan muotojen hajaantumisen ja uusien poliittisten teknologioiden leviämisen selkeästi yhteiskunnan taloudellisiin tuotantosuhteisiin (Mäntysaari, 1991, 37). Sosiaalityön tutkimuksen kannalta merkityksellistä foucaultlaisesti orientoitunutta tutkimusta edustaa myös Anu Kantolan Markkinakuri ja managerivalta, jossa Kantola on analysoinut suomalaisen poliittisen eliitin puhetapoja 1990-luvun talouskriisin aikana. Tutkimuksessaan Kantola soveltaa Foucault'n hallinnan käsitettä ja teoreettisia kehittäjiä (Kantola, 2002, 56). Kantolan tutkimustulokset kuvaavat mielenkiintoisella tavalla yhteiskunnan toimintaympäristössä tapahtuneita laajempia muutoksia.

Foucaultlaisen tutkimuksen ansiot liittyvät sen tapaan kiinnittää huomiota valtasuhteiden rakentumiseen, joka on ollut erityisesti kriittisessä sosiaalityön tutkimuksessa keskeinen teema. Valta ei ole ominaisuus, jota joku omistaa, vaan se muodostuu konkreettisissa sosiaalisissa käytännöissä erilaisten aineellisten ja ei-aineellisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Erityisesti Foucault'n genealogiaan liittyvät ideat ilmiöiden ja totuuksien historiallisesta polveutumisesta mahdollistavat poliittisten intressien ja vallan näkyväksi tekemisen .

3. MODERNIN POLIITTISEN JÄRJEN MURROS JA HYVINVOINTIVALTION KÄÄNNE

Foucault'n tuotannon kautta avautuvassa historiallisessa perspektiivissä modernin länsimaisen poliittisen järjen voidaan nähdä polveutuneen klassisen liberalismiin ja 1900-luvun hyvinvointi- ja sosiaalipoliittisen vaiheen kautta nykyiseen uusliberalistiseksi luonnehdittuun aikakauteen. Suomessa uusliberalistiset poliittiset ja ideologiset opit alkoivat vaikuttaa 1990-luvun taitteessa, jolloin taloudellisen laman myötä suomalainen hyvinvointijärjestelmä oli ajautunut voimistuneen kritiikin kohteeksi ja muutospainoiden alle. Hyvinvointivaltio alettiin nähdä muuttuneita taloudellisia tarpeita vastaamattomana tehottomana ja kansalaisia passivoivana järjestelmänä, jonka sijaan tarvittiin kansalaisia aktivoivaa ja kannustavaa järjestelmää. Raija Julkunen on kuvannut tuolloin tapahtuneen ajattelutavan murroksen voimakkuutta suoranaisena yhteiskuntapolitiikan suunnanmuutoksena (Julkunen 2002). Genealogisesta näkökulmasta ideologista murrosta ja politiikan käännettä on mahdollisuus tulkita distinktiivana tapahtumana, joka tarkoittaa jonkin uuden alkua ja jossa tiivistyy inhimillisten ilmiöiden poikkeuksellisuus ja sattumanvaraisuus. Tapahtuman tärkeimpänä elementtinä ovat nykyhetkeen ulottuvat uutta ja erityistä tuottavat vaikutukset aikakauden eetoksen eli käytännöllisen järjen murrokseen (Helén, 2005, 97).

Britanniasta Margaret Thatcherin aikakaudelta polveutuvassa uusliberalistisessa ajattelussa korostuvat talouden ensisijaisuuden, markkinoiden spontaanin järjestyksen sekä yksilön henkilökohtaisen vastuun ja valintojen vaaliminen. Hallinnan analytiikan koulukunnan edustajat Mitchell Dean ja Nikolas Rose ovat nähneet uusliberalistisen kehityksen ja hyvinvointivaltion murroksen merkinneen modernin länsimaisen poliittisen järjen uudelleen muotoutumista, jossa yhteiskunnan hallinnassa teknologia, normalisointi ja kontrollointi

ovat korvanneet oikeuden, lain ja rangaistukset (Simola, 2004, 120). Valtiovalta ja politiikka ovat hajautuneet käytännön sommitelmiksi ja liberalismiin sekä hyvinvointipolitiikan käytännöllinen järki on pirstoutunut erilaisiin tilanteisiin, ongelmiin ja asiantuntijuuksiin (Helén, 2004, 214-215). Kontrolliyhteiskunnan normeihin perustuva valta ei ole helposti erotettavissa, koska valta/tietokiteytymät muodostavat strategisen tilanteen, johon eri subjektiasemat, toiminnan ja kokemuksen muodot sekä mahdollisuudet vallitsevalla hetkellä kiinnittyvät (Kusch 1993,110 ; Helén, 1994, 276 ; 2004, 214). Huomionarvoista on se, että hallinnan analytiikan edustajat eivät näe uusliberalismia yhtenäisenä ideologiana tai oppina (Helén, 2004, 218), mikä toisaalta auttaa välttämään sen käyttämistä mekanistisena tai yksinkertaistavana tulkintojen välineenä. Hallinnan analyttikot ovat kuitenkin esittäneet uusliberalismia koskevia mielenkiintoisia tulkintoja ja tuottaneet hedelmälliseltä vaikuttavaa teoriaa siihen liittyvistä käytännön ulottuvuuksista.

Hallinnan analytiikan edustajien Deanin ja Rosen yhteiskunnan hallinnallistumisena käsitteellistämä kehityskulku on mahdollista nähdä myös hyvinvointivaltion muodostumisen edellytyksenä pidetyn sosiaalisen yhteiskunnallisen ulottuvuuden surkastumisena. Tilalle ovat tulleet uudet markkinaperustaiset biopoliittiset elämää sääntelevät voimat, jotka eivät perustu enää sellaiseen sosiaaliseen solidaarisuuteen ja vastavuoroisuuteen, jota pidettiin hyvinvointivaltion perustana. Hilpelä on nähnyt kansalaisen ja valtion välistä suhdetta hallitsevien tulkintojen ja toimintojen tuottaneen ihmisille jopa aivan uudenlaisen kielen ymmärtää itseään ja toimintaansa, jossa yrittäjän, asiakkaan ja kuluttajan roolit ovat keskeisiä (Hilpelä, 2001, 140-141). Tähän liittyvinä vaatimuksina Simola on todennut, että epävarmuuden sietokyvystä, jatkuvasta kilpailuvalmiudesta, riippumattomuudesta ja yritteliäisyydestä on tullut tavoiteltavimpia yksilöllisiä ominaisuuksia (Simola,2004,150).

3.1. Hallinnan analytiikka

Hallinnan analytiikka on foucaultlaiseen traditioon lukeutuva yhteiskuntatutkimuksen koulukunta, jonka teoreettiset lähtökohdat liittyvät Foucault'n myöhäistuotannon governmentality-käsitteeseen. Laajassa mielessä sen on nähty tarkoittavan ihmisten käyttäytymisen ja toiminnan ohjaamista (conduct of conduct). Tulkinnoissani olen tukeutunut Ilpo Hélenin näkemykseen, että governmentality on tarkoituksenmukaisinta kääntää hallinnaksi, jolloin se vastaa parhaiten alkuperäistä tarkoitustaan (Helén, 2004, 208-209)

Foucaultille valta ja hallinta on aina biopoliittista valtaa, millä hän tarkoitti pyrkimystä yksilön tai väestön kykyjen ja ominaisuuksien muokkaamiseen ja ohjaamiseen hyödyntämällä lääketieteellistä tai ihmistieteellistä tietoa (Foucault, 1998, 99-100 ; Helén, 2004, 207). Myöhäistuotantonsa governmentality- käsitteellä Foucault pyrki kuvaamaan modernien yhteiskuntien hallintateknologioiden muutosta ja vallan uusi sommitelmien muotoutumista. Hallinnan yhtenä kriteerinä on siihen sisältyvä tavoitteellinen laskelmoiva ja rationaalinen puolensa, minkä perusteella rationaliteetti on hallinnan käsitteeseen keskeisesti sisältyvä elementti. Foucaultlaisesta näkökulmasta ei ole tarkoituksenmukaista asettaa kysymystä käytännön ja rationaalisuuden yhtäpitävyydestä, koska rationaalisuudella ei ole universaalia arviointiperustaa. Foucault'n teorioissa rationaalisuus on kontingentin historiallisen käytännön muoto ja itsessään ilmenevän hallinnan osa tai elementti. Toteutunut rationaalisuuden diskursiivinen kenttä on hallintarationaalisuuden säätelmää ja siinä toteutettava politiikka tuottaa uusia tiedon muotoja ja käsitteitä. Poliittisten ohjelmien ja käytäntöjen välistä yhteyttä ei ole tarkoituksenmukaista tarkastella ohjelmien toteutumisenä käytännössä, koska kyse on monimuotoisemmasta kokonaisuudesta. Poliittinen ohjelma voi tuottaa alkuperäiseen suunnitelmaan kuulumattomia odottamattomia vaikutuksia. Kyse ei ole vastaavuudesta vaan dynaamisesta vaikutussuhteiden kokonaisuudesta.

Modernien yhteiskuntien hallintateknologioiden tarkastelutavassaan hallinnan analytiikan edustajat ovat pyrkineet luopumaan globaaleista moraalista käsittävistä oletuksista sekä pääsemään eroon tavanomaisista subjekti-rakenteiden dikotomioita koskevista etukäteisoletuksista. Tämä on mahdollistanut hallintaan liittyvän ilmiökentän monipuolisemman tarkastelun huomion kiinnittyessä dualististen ääripäiden keskellä vallitsevaan toiminnan dynamiikkaan, joka koostuu tiedon muodoista, vallan strategioista ja itsen teknologioista. Hallinnan analytiikan tutkijat näkevät hallinnan reaalissa yhteiskunnallisissa käytännöissä tapahtuvana prosessina, jossa on olennaista vallan kohteen toimintatilan säätely, rajaaminen ja ihmisen yksilöiminen sekä toisaalta valtaan osallistuvan toimijan sisäsyntyinen itsehallinta säädellyn toimintatilan puitteissa (Dean, 1999, 11 ; Rose, 1999, 102) . Hallinnassa yksilön käyttäytymistä ohjataan ja suunnataan epäsuoriin vaikuttamismekanismiin perustuvilla subjektivointistrategioilla ja itsen käytäntöihin liittyvillä välineillä. Hallinnan yhteydessä on käytetty myös hallinnan regiimin käsitettä, jossa Kantolan mukaan on kyse tiettyyn ihmisryhmään ja historialliseen tilanteeseen liittyvästä poliittisen hallinnan tavasta, jossa asetetaan hallinnan kohde ja määritellään keinot tavoitteisiin pääsemiseksi (Kantola, 2002,

29). Näin ollen hallinnan regiimi on käsitettävissä laajempänä periaatteiden ja tavoitteiden kokonaisuutena, jotka ohjaavat käytännön toimenpiteitä eri hallinnon aloilla

3.2.Pastoraalinen paimenvalta ja yksilöllistävät teknologiat

Hallinnan analytiikan koulukukunnan edustajien kirjoituksissa tärkeä teema koskee paimentavaa pastoraalista valtaa, joka tarkoittaa valtion ja poliittisen vallan hajaantumisen seurauksena toiminnan muodostelmien tuottamia yksilöihin kohdistuvia ohjaavia ja subjektiivisia pyrkimyksiä. Simola on kuvannut pastoraalista valtaa samassa poliittisessä rakenteessa toimivien yksilöllistävien tekniikoiden ja totalisoivien toimenpiteiden salakavalana yhdistelmänä (Simola, 1995, 29). Näin ollen pastoraalisen vallan kaksoisluonne kätkee sen totalisoivan ulottuvuuden, joka Foucault'n mukaan liittyy modernin valtion biopoliittisen vallan yksilöllistäviin tendensseihin (Helén, 2004, 216, 217). Tähän liittyen Nikolas Rose on todennut, että modernit yksilöt eivät ole ainoastaan vapaita tekemään valintoja, vaan he ovat velvoitettuja olemaan vapaita ymmärtääkseen ja suunnatakseen elämäänsä valintoina (Rose, 1999, 87). Vapauden hallinnallistumisessa aktivointi ja vastuuttaminen ovat siinä käytetyn pastoraalisen vallan strategian olennaisimmat elementit, jotka Juhila on todennut myös aikakauden aikuissosiaalityötä hallitseviksi ulottuvuuksiksi (Juhila, 2008, 53-54). Helénin mukaan vapauden-käsite on kuitenkin hallinnan analytiikassa ongelmallinen, koska vapautta ja itsen elämänpoliittisia valintoja ei ole mahdollista yksiselitteisesti tulkita hallinnan tuottamiksi positioiksi, joihin yksilöiden on mukauduttava. Toisaalta monissa hallinnan analytiikkaa soveltavissa tutkimuksissa toimijapositionit ja niihin liittyvät itsen teknologiat on nähty hallinnan määrittämiksi (Helén, 2004, 230-231). Toinen hallinnan analytiikkaa koskeva kriittinen huomio koskee sen puutteellisuuksia huomioida hallinnan sisäisiä jännitteitä ja konflikteja, mikä voi osaltaan johtua siitä ettei hallinnan analytiikassa tehdä selkeää eroa politiikan ja hallinnan välillä (Helén, 2004, 230-231). Poliitiikan ja hallinnan yhteen kietomista koskevaa kritiikkiä vastaan on mahdollista puolustautua viittaamalla biopoliittisen vallan ominaispiirteeseen, joka ei ole yksiselitteisesti eriteltävissä vallan ja tiedon yhteen punoutumisen takia (Foucault, 1980, 35). Mielestäni hallinnan analytiikan edustajien tulkinnat vapauden suhteesta hallintaan ovat kuitenkin teoreettisesti mielenkiintoisia, eri asia on sitten se, minkälaisia oman itsen tason ontologisia vapauksia yksilöllä uskotaan olevan. Tietyistä haasteista huolimatta pidän hallinnan analytiikasta

avautuvia teoreettisia perspektiivejä ja käsitteellisiä välineitä tärkeinä ajatteluani ja näkökulmiani jäsentävinä tekijöinä,

Koulutuksen alue on ollut erityisen altis uusille paimentavan pastoraalisen vallan toteuttamismuodoille, joissa vallan yksilöivien ja subjektivoivien mekanismien välityksellä yhteiskunnalliset ongelmat näyttäytyvät yksilöllisinä riskeinä muuntuen yksilön uraa koskeviksi kysymyksiksi, joista yksilö itse on vastuussa. Silvennoista mukailen tämän voi nähdä liittyvän kontrolliyhteiskunnan ohjausmekanismiin tapaan, jossa muista riippuvaiset subjektit pyritään tuottamaan riippumattomiksi kansalaisiksi ja heidät nähdään rationaalisina enemmän omakohtaisten etujen kuin kollektiivisten arvojen ohjaamina valintojen tekijöinä. (Silvennoinen, 2002, 31). Elämäkäsityksen muodostumisessa korostuvat itsensä toteuttamiseen ja kvalifikaatioiden hankkimiseen liittyvät valinnat ja samalla kohtalon tai sosiaalisen statuksen merkitys elämänedellytysten määrittymisessä kyseenalaistuu. (Rose, 1999, 87). Tämä on nähtävissä Simolan kuvaamassa hallinnan eetoksessa ja episteemessä, joissa koulutuksen retoriikan elämänpolitiikkaa ohjaavissa strategioissa nuorisoikäluokka asetetaan velvoittavan vapaiksi valintoja tekeviksi subjekteiksi. Näin ollen vapaus näyttäytyy kansalaisuutta konstituivana normina, johon sisältyy yksilöllisen yritteliäisyyden ja itseohjautuvuuden välttämättömyydet (Rose, 1999, 69).

4. KOULUTUSPOLITIikka JA OPISKELIJAHUOLTO

Hallinnan analytiikan ja biopolitiikan näkökulmilla on relevanssia tarkastelemassani ilmiökentässä, koska opiskelijahuolto ja koulun sosiaalityö ovat vahvasti sidoksissa yhteiskunnan hallintamekanismeihin kietoutuen uusiin hajautettuihin poliittisen vallan muotoihin. Koulutuspolitiikassa uusliberalistiset vaikutteet alkoivat ilmetä 1980-1990 luvun taitteessa hallinnollisten normien purkuna ja paikallisperiaatteen toteutumisenä samaan aikaan taloudellisen taantuman kanssa (Kivirauma, 2001, 76,80). Tämä merkitsi suurta muutosta, koska aikaisemmin koulutuspolitiikka oli ollut hyvin suunnitelmallista ja keskitetysti johdettua. Valtiollisen sääntelyn löystymisen myötä koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset alkoivat toimia kilpailutilanteessa, missä niiden oli mahdollista itsenäisemmin määrittää ja priorisoida tavoitteensa. Kehityskulkuun liittyi myös yksilöllisten koulutus- ja uravalintojen merkityksen korostuminen (Kivirauma, 2001, 82). Uusliberalististen oppien vaikutuksia on ollut havaittavissa myös käytännön tasolla ja ne ovat ilmenneet mm. uudenlaisina

tarpeita käydä keskustelua koulun sosiaalityön resurssoinnista ja tuloksellisuudesta. Aikaisemmin koulun sosiaalityö oli mielletävissä kiinteänä osana opiskelijoiden peruspalveluja, mutta uudessa ajattelutavassa sosiaalityö nähdään tuotteena ja sosiaalityöntekijä ikään kuin yrittäjänä, jonka on perusteltava työnantajalleen/palvelujen ostajalle tarpeellisuutensa ja ennen kaikkea kustannustehokkuutensa. Käytännön tasolle liittyvät myös havaintoni ja ristiriitaiset kokemukseni erinomaisuutta, kilpailua ja vaikuttavuutta palvovan hallinnan retoriikan ja karun arkirealismen epäsuhdasta; sosiaalityöntekijänä olisi yritettävä auttaa uupuneita ja kilpailuyhteiskunnan kyydistä putoamassa olevia nuoria vastuuttamalla ja aktivoimalla, vaikka sosiaalityön sisäiset rationaliteetit ja eettiset koodit ohjaisivat toimimaan ennemminkin päinvastoin ja etsimään oikeutta haavoittuvuudelle ja keskeneräisyydelle. Sosiaalityön tulostavoitteiden täyttäminen ja resurssien turvaaminen eivät kuitenkaan välttämättä mahdollista työn tekemistä sen sisäisten rationaliteettien mukaisesti.

4.1. Toisen asteen opiskelijahuoltotyön muodostumisen taustaa

Tässä luvussa jäsenän opiskelijahuoltotyön muodostumisen taustaa ja jäljitän ajatusta, kuinka sosiaalityöstä on tullut toisen asteen koulutuksen opiskelijahuollossa keskeinen toimija ja minkälaisia tekijöitä tähän liittyy. Ymmärrän käytäntöjen muotoutumisen genealogisena vaiheittaisena prosessina, jossa tehtävänä on paikallistaa problematisointien, keksintöjen ja strategioiden ilmaantumista, eli tapahtumia, joista tietty vallitseva käytäntöjen ja diskurssien koostuma nousee. Genealogiaan keskeisesti kuuluva problematisointi-käsite avaa näköalaa käytännön havaittavaksi tulemiselle, jossa erilaiset pyrkimykset, toiminnot ja keskustelut hahmottuvat johdonmukaisena kokonaisuutena (Helén, 2005, 103). Genealoginen tarkastelu ei ole kuitenkaan tämän tutkimuksen päätehtävä, vaan se ennemminkin taustoittaa sosiaalityön tarkastelua opiskelijahuoltotyön kontekstissa, joka kokonaisuutena on kuitenkin enemmän kuin sosiaalityö. Sitä voisi luonnehtia ajatusten ja toiminnallisten käytäntöjen rakenteena, jolla on oma erityinen asemansa institutionaalisessa järjestelmässä.

Nykyisyyttä koskevan tilanteen tarkastelussa käytän lähteenä aikaisempaa tutkimustietoa ja viittauksissani ja tulkinnoissani hyödynnän erityisesti Pajun & Vehviläisen tutkimusta laman jälkeisestä nuoria koskevasta syrjäytymiskeskustelusta (Paju & Vehviläinen, 2001). Syrjäytymisteema esiintyy sivujuonteena useimmissa keskusteluyhteyksissä puhuttaessa koulutuksesta ja nuorten socialisaatiosta. Syrjäytymiskäsitteellä on pitkä historia yhteis-

kunnallisessa ja tieteellisessä keskustelussa ja sen ydinsisältö viittaa johonkin ei-toivottuun asiantilaan, jonka torjumiseen voidaan vaikuttaa yhteiskuntapoliittisilla toimenpiteillä. Syrjäytymistä ennen puhuttiin köyhyydestä ja huono-osaisuudesta. 1990-luvulla keskustelu kohdistui nimenomaan sosiaaliseen syrjäytymiseen, jolla on lähinnä tarkoitettu yksilön joutumista integraatiota luovien instituutioiden ulkopuolelle ja ajautumista marginaaliasemaan, ulos sosiaalisesti ja kulttuurisesti arvostetusta elämäntavasta – tilanteeseen, jossa sekä kulutus että elämäntapa tyypistyvät Syrjäytymisen myötä yksilön valinnan mahdollisuudet ovat pienentyneet ja siteet yhteiskuntaan heikentyneet (Rinne 2001, 101-102).

Helne on tarkastellut syrjäytymistä rajojen vetämisenä, jossa syrjäytyneiden paikantaminen on ennemminkin symbolista paikan konstruoitumisen tapahtuessa sosiaalisessa symboli maailmassa tai metaforisessa tilassa (Helne, 2002, 172-173). Kun syrjäytyminen ymmärretään institutionaalisissa käytännöissä tapahtuvina määrittelyinä kiinnittyy huomio toiminnan kulttuuriseen kontekstiin ja käytäntöihin, jolloin on mahdollista välttyä syrjäytymisen ontologiaan liittyviltä ongelmilta. Huomio kiinnittyy siihen, kuka puhuu syrjäytymisestä ja mikä saa hänet puhumaan juuri siten kuin puhuu. Syrjäytymiskäsite avautuu edelleen inklusion, eksklusion ja marginaalisuuden teoreettisten juonteiden avulla. Inklusioon sisältyy implisiittisenä yhteisöllisyyden ajatus, kun taas eksklusio viittaa täydelliseen ulkopuolella olemiseen (Helne, 2002,172.-176). Syrjäytymisdiskursseissa nämä käsitteet merkityksellistyvät symbolisella ja metaforisella tasolla eikä niinkään reaalisesti. Pelkätään inklusion ja eksklusion näkökulmista yhteiskunta näyttää dualistiselta, missä joko ollaan mukana tai ei olla mukana. Marginaalisuus puolestaan viittaa keskiöstä erkaantuneeseen kulttuuriseen toiseuteen, jolla kuitenkin on tietty asema yhteiskuntakokonaisuudessa.

Pajun & Vehviläisen mukaan moniongelmaisuusdiskurssi nousi esiin nuoria koskevassa syrjäytymistutkimuksessa 1990-luvun loppupuolella. Moniongelmaisuudella alettiin kuvata nuoria, joille koulutukseen hakeutuminen tai työelämään pääsy näyttivät erityisen vaikeilta tai jopa mahdottomilta, ja nämä nuoret kategorisoituivat syrjäytymisuhan alaisiksi (Paju & Vehviläinen, 2001, 46-47). Moniongelmaisuus kuvaa riskipotentialia, mutta ei sinänsä määritä hoidon ja huolenpidon konkreettisia kohteita, vaan asettaa välttämättömän hallinnan imperatiivin ja on sellaisenaan toimiva kategorisointi kontrolliyhteiskunnan valtamekanismien käyttöön. Moniongelmaisuusdiskurssi on rinnastettavissa ”kaikkein vaikeimmin”-kategoriaan, jota Juhila on kuvannut esimerkkinä yksilö- ja ominaisuuskeskei-

sestä ajattelusta (Juhila, 2008, 58-59). Siinä ongelmat paikantuvat yksilöön ja yhteiskunnan palveluverkoston auttamismahdollisuudet näyttävät vähäisiltä.

Pajun & Vehviläisen (Paju & Vehviläinen, 2001, 48-49). näkemys moniongelmaisuusdiskurssin muotoutumisen tavasta ja ajankohdasta on genealogisesti kiinnostava, koska se avaa kysymyksen, minkä vuoksi nuoria koskevat moniongelmaisuus- ja syrjäytymisdiskurssit nousivat tuolloin erityisen tärkeiksi ja mikä merkitys niillä oli uusien muotoutuvien hallinnan käytäntöjen kannalta. Ensimmäiseen kysymykseen Pajun & Vehviläisen tutkimuksesta löytyy ainakin osittainen vastaus heidän todetessaan, että tuolloin nuorten suhteellinen työmarkkina-asema oli kohentunut laman jälkeiseen aikaan verrattuna, mutta tästä huolimatta osa nuorista uhkasi kuitenkin jäädä kokonaan koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle.

Tästä nousee kysymys, oliko nuorisoikäluokkien keskuudessa alkanut tapahtua selkeää polarisaatiota, vai liittyivätkö moniongelmaisuusdiskurssin ilmaantuminen ja samoihin aikoihin tapahtunut moniammatillisen yhteistyön viriäminen keskeiseksi viranomaistoinnin perusteeksi ennemminkin joihinkin muihin tekijöihin (Paju & Vehviläinen 2001, 48-49). Oliko kyse kontrolliyhteiskunnan pyrkimyksestä tarttua kaikkeen epäilyttävään mahdollisimman tehokkaasti, jossa nimenomaan moniammatillinen yhteistyö edusti lupausta tehokkaista ohjaamisen, interventioiden ja toiminnan tavoista, joita koordinoi hallinnan ohjelmalliseen ulottuvuuteen sisältyvä yhteinen huoli nuorten tilanteesta. Näen moniongelmaisuutta ja moniammatillista yhteistyötä koskeneiden diskurssien esiinnousulla olleen suuri vaikutus nuorisoikäluokkien hallinnon biopoliittisen ohjelman voimistumiseen, joka tarkoitti huomion kiinnittämistä riskien ennalta ehkäisyyn kansalaisuuskuuntisuuden turvaamiseksi. Tämän kehityksen myötä toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta kehittyi aktivointi- ja vastuuttamispolitiikan tärkeä kokeilualusta mm. lukuisille ESR-rahoitteisille syrjäytymisen ehkäisyprojekteille, mikä on käytännössä tarkoittanut koulutuksen avautumista ympäröivään yhteiskuntaan ja yhteistyön tiivistymistä viranomais- ja palveluverkoston kanssa. Opiskelijahuoltotyön muotoutuminen ja sosiaalityön mukaantulo siihen on kiinteä osa tätä kehityskulkua.

Moniongelmaisuusdiskurssin leviämällä saattoi olla vaikutusta sosiaalityön aseman vahvistumiseen toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijahuollossa, jonka perustan ovat pitkään muodostaneet erityisopetus, opinto-ohjaus ja kouluterveydenhuolto. Tässä

kontekstissa sosiaalityön historia on muihin asiantuntija-aloihin verrattuna huomattavasti lyhyempi ja sen mukaan tulo liittyi uusien projekti- ja hallinnan käytäntöjen leviämiseen, joiden ohjelmallinen ulottuvuus edellyttää sosiaalityöltä alttiutta ja valmiutta reagoida tehokkaasti kaikkeen epänormaaliudesta vihjaavaan. Lähtökohtaisesti sosiaalityö saattoi edustaa lupausa vastata kokonaisvaltaisuuden tarpeeseen, kun koko nuorisoiäluokka yritetään pitää koulutuksen piirissä.

4.2.Koulun sosiaalityötä käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia

Pirkko Sipilä-Lähdekorpi (2004) on koulukuraattorityötä käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessaan ”Hirveesti tekijänsä näköistä”, koulukuraattorityö peruskoulun yläluokilla käyttänyt sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä. Sipilä-Lähdekorven tutkimuksen tuloksista nousee esiin kaksi oman työni kannalta tärkeää teemaa; koulukuraattorityön kehityksen yhteiskunnallinen kontekstualisointi ja koulun sosiaalityön asiantuntijuus. Sipilä-Lähdekorpi erottaa koulukuraattorityön historiassa kolme kehitysvaihetta; pioneeri-vaiheella hän tarkoittaa 1960-luvun jälkipuoliskolla käynnistynyttä ajanjaksoa, jolloin koulukuraattorityön alkulähtökohdat kiinnittyivät kasvatukseen ja koulutuksen päämääriin. Koulukuraattorityö tuli kasvatustieteiden rinnalle avuksi lasten- ja nuorten häiriökäyttäytymiseen puuttumiseen. Tuohon aikaan suomalainen yhteiskunta oli murrosvaiheessa ja hyvinvointivaltio vähitellen muotoutumassa. Toinen koulukuraattorityön perustelujen kaudeksi, jolloin käytiin keskustelua kuraattorityötä koskevan lainsäädännön tarpeellisuudesta ja merkityksestä sekä pohdittiin työn sisällöllisiä ja hallinnollisia perusteluja. Tähän liittyvänä tärkeänä huomiona voidaan pitää kouluhallituksen v. 1972 asettaman työryhmän mietintöä, jossa kuraattorityö määriteltiin sosiaalityöksi. Sipilä-Lähdekorven kuvaama kolmas vaihe on ammatillistumisen kausi, jossa keskeisintä oli koulukuraattoritoiminnan lakisääteistäminen v. 1990 säädetyllä lailla, mikä ei ollut kuitenkaan vielä ehdottoman velvoittava palvelujen järjestämiseksi. Tämän jälkeen vuoden 2003 laki perusopetuslain muuttamisesta tuotti kuraattoripalvelun järjestämisvelvoitteen kunnille osana oppilashuollon palveluja (Sipilä-Lähdekorpi, 2004, 84-97). Sipilä-Lähdekorven tutkimuksessaan käsitteellistämät koulun sosiaalityön historialliset vaiheet olivat esiasteita sosiaalityön laajenemiselle myös toisen asteen ammatilliseen koulutukseen, minkä vuoksi ne ovat oman tutkimukseni kannalta tärkeitä. Tästä nousee mielenkiintoinen kysymys olisiko koulun sosiaalityön kehi-

tyksen historiaa mahdollista jatkaa ammatillistumisen vaihetta seuraavalla uudella käsitteellä, joka välittäisi olennaista tietoa koulun sosiaalityön nykytilasta.

Sipilä-Lähdekorven suorittama koulukuraattorityön historiallinen tarkastelu osoittaa koulun sosiaalityön lähtökohtien ja työmuotojen juontuvan ennemminkin käytännön tarpeista kuin etukäteen tehtyjen suunnitelmien pohjalta. Tutkimuksen tuloksista on tulkittavissa myös kuinka koulun sosiaalityötä koskevan lainsäädännön puutteellisuus ja keskeneräisyys ovat olleet kauan jonkinlaisena rasiitteena työn kehittämiseksi. Historian tulkinnassaan Sipilä-Lähdekorpi liittää sosiaalityön ammatillistumisen lainsäädännön kehitykseen, mikä on ehkä tuottanut työlle enemmän oikeutusta ja legitimiimpää asemaa kouluorganisaatioissa. Ammatillistumisessa on kyse myös asiantuntijuudesta, jota koskevia näkökulmia Sipilä-Lähdekorpi tutki peruskoulun yläasteen kuraattoreille tekemänsä kyselyn avulla. Tulosten mukaan koulun sosiaalityön ammatilliset orientaatiot ja työskentelykäytännöt ovat hyvin heterogeenisiä ja moniulotteisia. Tämän perusteella on pääteltävissä että Sipilä-Lähdekorven käsitteellistämä koulun sosiaalityön ammatillistumisen vaihe ei ole kuitenkaan tuottanut oletettua ammatillista identiteettiä ja yhtenäisyyttä. Enemminkin vaikuttaa siltä, että koulun sosiaalityön on etsittävä rajojaan ja määritettävä toimintaansa muuttuvissa epämääräisissä tilanteissa. Omat tutkimustulokseni ja havaintoni ovat pitkälti samansuuntaisia, minkä vuoksi sosiaalityön asiantuntijuutta koskeva kysymys on erityisen tärkeä koulun sosiaalityön kohdalla.

Koulun sosiaalityöstä on ilmestynyt myös pro gradu-tutkimuksia, joita ovat mm Sanna Puotisen (2008) ” Jos olisin koulukuraattori” yhdeksäsluokkalaisten näkemyksiä koulun sosiaalityöstä, Ildikó Ráczin (2008) In Search of Lost Postmodern: Deskriptions of School Social work Expertise in official documents. A Rhetorical discourse analytic approach sekä Tiina Tuominen-Leppäahon (2008) ” Koulun sosiaalityötä hyvässä ja pahassa” Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden paikka koulun moniammatillisessa yhteistyössä. Sanna Puotinen tarkastelee sosiaalityön pro gradu- tutkimuksessaan (2008) koulun sosiaalityötä asiakaslähtöisesti ja oppilaiden omien näkökulmien kautta, mikä on mielenkiintoinen ja hyödyllinen lähestymistapa. Puotisen peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaita käsittelevä tutkimus on senkin vuoksi oman tutkimukseni kannalta tärkeä, että kyse oli nuorista jotka olivat pian siirtymässä toisen asteen koulutukseen. Suorittamansa analyysin perusteella Puotinen määrittelee neljä koulukuraattoria kuvaavaa ydinkategoriaa; auttava läsnäolo, ihannekoulukuraattori, aktiivinen toimija koulussa ja koulukiusaamiseen

puuttuminen (Puotinen, 2008, 35-36). Puotisen tutkimustulosten perusteella on pääteltävissä, että oppilaiden näkökulmasta tärkeimpänä koulukuraattorin tehtävänä on aidon ja turvallisen kohtaamisen tarjoaminen, jossa oppilas voi tulla kuulluksi ja hyväksytyksi omista lähtökohdistaan. Koulukuraattoriin kohdistuu monenlaisia odotuksia, jotka vaativat ennen kaikkea hyviä vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoja. Puotisen tutkimustulokset tukevat osin myös omia havaintojani ja tutkimustuloksiani, mutta hän ei pohdi tulkintojaan suhteessa sosiaalityön asiantuntijuudesta käytyyn teoreettiseen keskusteluun. Tämän perusteella on pääteltävissä, että Puotinen näkee koulun sosiaalityön lähtökohdiltaan perusteltuna ja suhteellisen selkeänä toiminnan muotona.

Tutkimusongelmani ja lähestymistapani kannalta erityisen kiinnostava on Ildikó Ráczin(2008) tutkimus, jossa hän tarkasteli koulun sosiaalityön asiantuntijuuden diskursiivista rakentumista erilaisissa hallinnollisissa asiakirjoissa. Kysymys on siitä minkälaisen ammattilaisen sosiaalityöntekijän oletetaan olevan ja mitä hänen ajatellaan tekevän. Rácz oli sosiaalityön asiantuntijuutta koskevan kirjallisuuskatsauksen perusteella ottanut lähtökohdaksi kolme sosiaalityön asiantuntijuuskäsitystä; modernin, managerialistisen ja postmodernin. Rácz pitää sosiaalityön asiantuntijuuden modernia ja managerialistista tulkintaa laajassa mielessä sosiaalityön arvojen vastaisena, kun sen sijaan postmoderni asiantuntijuuskäsitys vastaisi hänen mukaansa parhaiten sosiaalityön omista ja sisäisistä lähtökohdista tärkeinä pidettyjä arvoja. Tutkimuksessaan Rácz toteaa koulun sosiaalityön toimintaympäristön sisältävän paljon postmoderneja piirteitä moniäänisyyden ja reflektiivistä työskentelyotetta edellyttävien käytäntöjen takia. Rácz päätyy toteamukseen, että hallinnollisissa asiakirjoissa sosiaalityön asiantuntijuutta koskevat käsitykset ja odotukset ilmenevät vahvasti modernina ja managerialistisena käsityksenä, minkä vuoksi postmoderni kriittinen reflektio sivuutetaan. Toisaalta Rácz näkee, että koulun sosiaalityön määrittäminen klassisen professionalismien termien voi kuitenkin tukea sosiaalityön ammatillisia pyrkimyksiä. Tämä liittyy omassa tutkimuksessani käsitteellistämäni havaintoon sosiaalityön ”asiantuntijalupauksesta”, jonka näin toisaalta myönteisenä toimintatilan mahdollistajana. Tässä mielessä omat tulkintani koulun sosiaalityön toimintakontekstista ovat osin yhdensuuntaisia Ráczin tulosten kanssa, mutta postmodernin sosiaalityön sisäisiä arvoja ja rationaliteetteja koskeva kysymys edellyttäisi tarkempaa pohdintaa.

Tiina Tuominen-Leppäahon (2008) pro-gradun tutkimusongelmana oli sosiaalityön asiantuntijuuden paikka koulun moniammatillisessa yhteistyössä. Lähtökohtaisesti tutkimuksen

kysymyksenasettelu on mielenkiintoinen ja sivuaa vahvasti myös omia tutkimusintressejäni. Toisaalta Tuominen-Leppäähön tapa tarkastella sosiaalityön asiantuntijuutta moniammatillisuuden käsitteen ja systeemiteorian kautta ei avaa itse asiantuntijuutta koskevaa problematiikkaa professionaalisuuden ja vallan näkökulmasta kovin syvällisesti. Tuominen-Leppäähön teoreettinen lähestymistapa on kuitenkin perusteltu ja eläytymismenetelmällä hankitusta aineistosta tutkimukseen välittyvä vahvaa arkirealismia tuntoa. Eläytymismenetelmätarinoista Tuominen-Leppäaho kiteyttää neljä keskeisintä ydintemaa, jotka olivat yhteisiä sekä onnistunutta että epäonnistunutta yhteistyötä kuvaavissa kertomuksissa. Ydintemoja olivat resurssit, kiire ja tavoitettavuus, yhteistoiminta ja suunnitelmallisuus sekä verkosto. Teemat ovat osin päällekkäisiä ja limittyvät tarinoissa toisiinsa (Tuominen-Leppäaho, 2008, 43). Tuominen-Leppäähön määrittämiä ydintemoja on mahdollista tulkita myös aikalauskuvana julkisen sektorin auttamistyötä säätelevistä rationaliteeteista, joiden ytimessä ovat taloudellinen tehokkuus, vaikuttavuus ja vakuuttavuus. Hallitsemassa koulutuskäytäntöjen retoriikassa moniammatillisuus ja moniammatillista yhteistyötä koskevat kysymykset liittyvät olennaisella tavalla näihin rationaliteetteihin ja tutkimuksessa tarkastellaankin moniammatillisuutta ja moniammatillista yhteistyötä koskevia teorioita suhteellisen monipuolisesti. Tuominen-Leppäaho ei kuitenkaan avaa moniammatillisuuden käsitettä kriittisestä perspektiivistä, koska se tarkoittaa hänelle tietynlaista itsestään selvää lähtökohtaa toimintatodellisuuden määrittelyssä. Tästä huolimatta Tuominen-Leppäaho onnistuu kiteyttämään jotakin olennaista sosiaalityön paikasta koulussa, kun hän toteaa moniammatillista yhteistyötä koskevien odotusten kiertyvän voimakkaimmin sosiaalityöntekijän ympärille (Tuominen-Leppäaho, 2008, 64). Tämä liittyy vahvasti omasta aineistoistani tekemiini tulkintoihini, jotka käsitteellistin *asiantuntijalupaukseksi*. Näin ollen Tuominen-Leppäaho päättyy samansuuntaiseen tulkintaan, jota osin voidaan pitää jonkinlaisena vastauksena hänen tutkimusongelmaansa sosiaalityön asiantuntijuuden paikasta koulun moniammatillisessa yhteistyössä. Tämän mukaan sosiaalityön paikka koulumaailmassa on lähtökohtaisesti ennemminkin funktionaalinen kuin toiminnallinen, minkä voidaan nähdä liittyvän koulutuksellisten käytäntöjen hallinnan eetokseen.

4.3.Väliyhteenveto ja tutkimustehtävän tarkentaminen

Koulun sosiaalityötä käsittelevien aikaisempien tutkimusten yhteisenä piirteenä on näkemys koulun sosiaalityön toimintaympäristön moniulotteisuudesta ja tulkintojen jänniteken-

tistä. Näin ollen koulun sosiaalityölle on ominaista monet postmodernia keskustelua sivuavat näkökohdat todellisuuden kompleksisuudesta ja tulkinnallisuudesta.

Tutkimukseni kannalta erityisesti Ildikò Rácin sosiaalityön asiantuntijuutta koskevat pohdinnat ovat tärkeitä, koska kysymyksenasetteluni kiertyy vahvasti saman teeman ympärille. Näkökulmani ja teoreettinen perspektiivini on kuitenkin laajempi tarkastellessani toisen asteen ammatillisten oppilaitosten sosiaalityön määrittymistä yhteiskunnallis-historiallisen kehityksen kontekstissa. Tähän liittyvä tärkeä näkökulma liittyy Nigel Partonin tulkintaan laajemmin läntisessä Euroopassa tapahtuneista lapsi- ja nuoripolitiikan muutoksista, jossa lapsia- ja nuoria koskeva hyvinvointipolitiikka on alkanut painottua yksilöä vastuuttavaksi kalkyloivaksi riskien hallinnaksi (Parton, 1999, 122-123). Suomessa Harrikari ja Satka ovat kuvanneet tähän liittyvää kehitystä siirtymisenä hyvinvointipolitiikasta riskipolitiikan suuntaan mikä on käytännössä tarkoittanut laaja-alaisesta universaaliperiaatteen mukaisesta perheiden hyvinvointipolitiikasta luopumista ja keskittymistä yksilötason riskien kontrollointiin ja normalisointiin (Harrikari & Satka, 2004). Varhaisesta puuttumisesta muodostui sosiaalipolitiikan- ja sosiaalityön hallitseva arvo-orientaatio ja lähestymistapa 1990-luvun loppupuolella. Varhainen puuttuminen oli tarkoituksenmukainen käsite ja toimiva orientaatio uudessa hallinnan regiimissä, jossa taloudelliset tarpeet ja julkisten resurssien niukkuus alettiin nähdä kiistattomina politiikan teon lähtökohtina. Aikaisempaan hyvinvointipolitiikan kauteen verrattuna, jonka Harrikari ja Satka määrittävät alkaneeksi 1960 lopulta jatkuen vuoteen 1991, riskipolitiikalla ei tavoitella laaja-alaisempia ennaltaehkäiseviä hyvinvointia tukevia vaikutuksia, vaan se keskittyy jo esiin tulleiden ongelmien kontrollointiin. Riskipolitiikassa ei olla kiinnostuneita sosiaalisten ongelmien taustalla olevista yhteiskunnan rakenteisiin liittyvistä kysymyksistä, vaan se kohdistuu välittömiin havaittavissa oleviin ilmiöihin kuten käyttäytymiseen, joka on määritelty riskialttiiksi, rikolliseksi, epäsosiaaliseksi tai väkivaltaiseksi.

Tutkimukseni kohteena on sosiaalityö toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa, jonka opetussuunnitelman perusteisiin opiskelijahuoltoon sekä kodin ja koulun yhteistyötä koskevat säädökset on sisällytetty 1.8.2005 lukien. Samana vuotena tuli voimaan nuorten yhteiskuntatakuu, jonka mukaan kaikki alle 25-vuotiaat nuoret on saatava koulutuksen tai työn piiriin työttömyyden kestettyä enintään kolme kuukautta. Käsitykseni mukaan ammatillisen koulutuksen alueella tehtävää sosiaalityötä on tutkittu vähän tai ei juuri lainkaan. Tärkeimpänä tätä koskevana tähän mennessä löytämistäni tutkimuksista on Opetushallituksen

julkaisema ”Kuraattorit ammatillisessa koulutuksessa” (Opetushallitus, moniste 16/2007), joka on lähinnä määrällinen esikartoituksenomainen selvitys toisen asteen koulutuksessa toimivien kuraattorien työskentelytilanteesta. Raportista välittyi tärkeitä ja olennaisia näkökulmia toisen asteen kuraattorityön haasteista ja tarpeista ammatilliseen yhteistyön kehittämiseen samalla nuorisasteen koulutustasolla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kesken. Tämä kuvastaa sitä, että kuraattorin työn edellytykset ja toimintaa säätelevät puitteet ovat peruskoulun puolella erilaiset kuin toisen asteen koulutuksen alueella.

Tutkimukseni empiirisessä osassa tarkastelen opiskelijahuollon- ja sosiaalityön käytäntöjä, jonka kautta etenen sosiaalityön asiantuntijuutta käsittelevään kysymykseen. Lähtökohtani on etäisyyttä hakeva ja kriittistä reflektiivisyyttä tavoitteleva itsestään selvyyksien ihmettely ja kyseenalaistaminen. Näen tämän tärkeäksi, koska koulun sosiaalityö vaikuttaa olevan monenlaisten määrittely- ja intressikamppailujen keskipisteessä. Lopussa avaan näkökulmaa siihen onko koulun sosiaalityön asiantuntijuutta koskeva kysymys turha, vai voiko sosiaalityöllä olla jotain todellista omaan asiantuntemukseensa perustavaa annettavaa opiskelijahuollon käytännöissä. Näin ollen tutkimus voi mahdollisesti hyödyttää toisen asteen ammatillisten oppilaitosten sosiaalityöntekijöitä itseymmärryksensä vahvistamisessa ja työn mielekkäässä kehittämisessä.

5. OPPILAITOKSEN SOSIAALITYÖ ELÄYTYMISMENETELMÄTARINOISSA

Olen käyttänyt tutkimuksen aineistona sosiaalityön proseminarityöni aineistoa ja siitä tekemiäni tulkintoja. Tässä työssä syvennän analyysiani asettamalla aikaisemmat tulkintani laajempaan teoreettiseen perspektiiviin. Tutkimuksen empiirisen aineiston hankin eläytymismenetelmällä, koska se oli mielenkiintoinen ja toisaalta tehokas tapa saada tietoa koulun sosiaalityön arjesta ja työtä koskevista käsityksistä. Suomessa eläytymismenetelmän alettiin kokeilla 1980-luvulla ja sen pioneerinä voidaan pitää Jari Eskolaa, joka käsittelee aihetta väitöskirjassaan. Eläytymismenetelmän lähtökohdat sijaitsevat sosiaalipsykologian puolella ja sen kehittämisen taustat liittyvät pyrkimykseen sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa todettujen eettisten ongelmien ratkaisuyrityksiin.

5.1. Eläytymismenetelmä

Pääpiirteissään eläytymismenetelmällä tarkoitetaan lyhyehköjen tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Lähtökohtana on kehyskertomus, jonka orientoimana tutkimuksen kohdejoukko kirjoittaa tarinan. Kirjoittaja jatkaa kehyskertomuksessa kuvattua tilannetta eteenpäin tai kuvaa, mitä kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta ennen on täytynyt tai voinut tapahtua (Eskola, 1997, 5). Eläytymismenetelmän käytössä on keskeistä variointi, mikä tarkoittaa että samasta kehyskertomuksesta on kaksi tai useampia versioita. Keskeistä eläytymismenetelmän käytössä on variaation vaikutuksen selvittäminen. Eläytymismenetelmä on narratiivinen menetelmä, jossa erilaiset kertomukset toimivat tiedon välittäjinä ja tuottajina. 1990-luvulla on puhuttu narratiivisesta käänteestä sosiaalitieteissä. Narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin sinänsä eli tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen, jolloin narratiivisuus kytkeytyy konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen. Lisäksi sitä voidaan soveltaa tutkimusaineiston luonteen kuvaamiseen. Narratiivisuudella voidaan viitata myös aineiston analyysitapoihin (Heikkinen 2001, 118). Heikkinen liittyy narratiivisuuden perustavimman merkityksen konstruktivistiseen tietoteoreettiseen viitekehykseen. Konstruktivistisen käsityksen mukaan ihmiset rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Kertomukset syntyvät ja muuttavat muotoaan koko ajan. Tutkimuksella on mahdollisuus tuottaa tietyllä tavalla autenttinen kuva todellisuudesta, mutta väitteitä objektiivisesta totuudesta klassisen positivismin hengessä ei esitetä. Narratiivinen analyysi voi sisältää teoreettisia aineksia ja yleistyksiä, mutta välttämättä niitä ei tuoda selvästi esille (Toivonen 1999, 123). Teoreettinen tulkinta on kuitenkin tärkeä, jotta narratiivista voitaisiin saada jotakin irti tutkimuksen tavoitteita ajatellen.

Eläytymismenetelmällä tuotettua aineistoa on mahdollista tarkastella myös diskursiivisesti. Tässä lähestymistavassa olennaista on se kuinka tarina kerrotaan. Tuotettu tarina on kulttuurisesti jäsentynyt teksti ja edellyttää diskurssianalyttistä lukutapaa. Diskurssianalyysissä kysytään millä tavalla esitetyt väittämät tuotetaan tarinassa. Esitetty tarina muodostaa tutkimuskohteen sinänsä. Jaottelu eri analysointitapojen kesken ei ole välttämättä selkeä.

Eläytymismenetelmän alkuvaiheessa metodin käytössä erottui kaksi eri päälinjausta. Ensimmäistä, jota kutsuttiin active role-playingiksi, toimittiin eräänlaisen roolileikin muodossa. Toisessa menettelytavassa henkilölle kuvataan jonkin tilanteen puitteet ja eläytyminen tapahtuu kirjallisesti kirjoittamalla pieni kertomus mitä kehyskertomuksessa kuvattua tilannetta ennen on tapahtunut ja miten se jatkuu (Eskola 1997, 7). Huomionarvoista on se, että eläytymismenetelmässä kuitenkin tavallaan sovelletaan kokeellisen menetelmän logiikkaa. Eläytymismenetelmää on pidetty suhteellisen nopeana ja kätevästä tapana kvalita-

tiivisen tutkimusaineiston kokoamisessa (Eskola 1998,81). Eläytymismenetelmän suhde teoriaan ei ole yksiselitteisen selkeä ja menetelmää on myös kritisoitu eräänlaisesta teoreettisesta löysyydestä. Toisaalta teoreettinen kehittäminen kutoutuu osaksi aineiston tulkintaa, kun kokonaisuudesta pyritään hahmottamaan laajempia temaattisia kokonaisuuksia, jotka ilmentävät jotakin keskeistä tarkasteltavasta ilmiökentästä. Eläytymismenetelmän tuottama empirinen aineisto voi tuottaa uudenlaisia mielenkiintoisia hypoteeseja. Eläytymismenetelmän tuottamat tarinat voivat olla mahdollisia tarinoita. Eläytymismenetelmää käytettäessä on todettu että noin viisitoista vastausta yhtä kehyskertomusta kohden on riittävä määrä. Tämä arvio on kuitenkin mielletävä ennemminkin suuntaa antavaksi kuin tiukaksi ohjeeksi (Eskola&Suoranta 1999, 62-63)

5.2. Erving Goffman ja kehysanalyysi

Eläytymismenetelmätarinoiden analyysissä sovelsin Erving Goffmanin kehysanalyysiä (Goffman, 2004) ja kehysten käsitettä. Tässä tutkimuksessa Goffman on mukana lähinnä metodisesta näkökulmasta eikä tarkoitukseni ole käyttää laajemmin hänen tuotantonsa kautta avautuvia teoreettisia perspektiivejä, vaikka niillä voisikin olla annettavaa tutkimukselle. Goffman puolustaa tässä paikkaansa myös sen vuoksi, että hänen teoreettisissa kiinnostuksen kohteissaan on paljon yhtymäkohtia Foucault'n keskeisten teemojen kanssa, vaikka heidän teoreettiset tarkastelutasonsa poikkeavatkin toisistaan. Ian Hacking näkee Foucault'n tiedon arkeologian ja Goffmanin vuorovaikutussosiologian toisiaan täydentävinä ja vahvistavina (Hacking, 2004).

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa goffmanilaista kehysanalyysiä ovat käyttäneet mm. Juhani Lehto (1991) ja Ilmari Rostila (1988) sekä Taina Heinonen ja Sanna Mustonen (2006) aikuissosiaalityötä sosiaalityötä käsittelevässä pro gradutyössään. Heinosen ja Mustosen mukaan suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa Goffmanin kehysanalyysi on ollut suhteellisen vähän käytetty menetelmä (Heinonen & Mustonen, 2006, 30). Tutkimuksessaan Heinonen ja Mustonen käyttivät kehysanalyysiä selvittääkseen minkälaisista kehysistä sosiaalitoimiston aikuissosiaalityötä tekevien työntekijöiden työnkuva rakentuu ja minkälaisista on näiden kehysten välinen dynamiikka. Aineistonsa analyysin perusteella Heinonen ja Mustonen määrittivät aikuissosiaalityön keskeisiksi ulottuvuuksiksi sosiaalihuollollisen kehysten, kollegiaalis-yhteisöllisen kehysten, henkilökohtaisen kehysten sekä ammatillisen kehysten (Heinonen & Mustonen, 2006, 61).

Kehys voidaan käsittää eräänlaisena tilannetta koskevana ymmärryksenä ja tulkintana käyttäytymistä määrittävistä tekijöistä. Ihmisten toiminta voidaan nähdä jatkuvaksi siirtymäksi kehuksesta toiseen. Goffmanin mukaan on olemassa kahdenlaisia kehyksiä, luonnollisia ja sosiaalisia kehyksiä. Sosiaalinen kehys konstituoituu toimintaorientaatioista juontuvien tiedostamattomien ja tietoisien määritysten välityksellä. Kehysten ylläpidon yksi perusmekanismi on valikoiva havaitseminen (Goffman, 1974, 269-300 ; Peräkylä, 1990, 15). Kysymys on siitä, että esimerkiksi eri ammattirooleissa olevat henkilöt kiinnittävät huomiota ilmiöiden eri puoliin ja kehysten rakenteelliset juuret sijaitsevat rooleissa.

Identiteetti ja subjektipositio ovat kiinteästi kehysteoriaan liittyviä käsitteitä, koska kehysanalyysiä on mahdollista tulkita myös vuorovaikutuksen osanottajien identiteettien määrittymisen kannalta. Goffmania on tulkittu eri tavoin sen suhteen, miten voimakkaasti kehysten on nähty määrittävän subjektin liikkumavapautta vuorovaikutustilanteessa. Subjektipositio on identiteettiä dynamisempi käsite ja se tarkoittaa tiettyä asemaa, joka henkilöllä on tietyssä sosiaalisessa kontekstissa tietyssä aikana. Subjektipositio käsite korostaa identiteetin käsitettä enemmän merkityssystemien valtaa määrittää ihmisille tietyt paikat (Jokinen, Juhila & Suoninen, 1999, 68). Kasvot on myös yksi Goffmanin keskeisistä käsitteistä, jolla hän tarkoittaa sitä kuvaa, jonka ihminen antaa itsestään vuorovaikutustilanteessa sosiaalisesti arvostettavana henkilönä. Goffmanin mukaan kasvot ja kasvotyö on universaali, kaikista kulttuureista löydettävä asia (Goffman, 1974, 269-300 ; Peräkylä, 2001, 355). Vuorovaikutustilanteessa ilmenee funktionaalisenä välttämättömyytenä ihmisen pyrkimys kasvojensa säilyttämiseen. Empiirisen aineiston diskursiivisessa tarkastelussa olen käyttänyt myös kausaalitribuutio-käsitettä, jolla viitataan sellaisiin ajatuksellisiin kokonaisuuksiin, jotka sisältävät tulkintoja ilmiökenttään liittyvistä syy-seuraussuhteista.

5.3. Tutkimuksen toteuttaminen ja eläytymismenetelmätehtävä

Tutkimus on toteutettu Pohjanmaalla keskikokoisessa maakuntakeskuskaupungissa, joka on kulttuuriselta maaperältään sidoksissa agraarisiin perinteisiin. Eläytymismenetelmätehtävääni vastanneet kirjoittajat tulivat kolmelta toisen asteen oppilaitokselta ja tavoitin heidät tutkimukseeni ammatillisten yhteistyökuvioiden kautta. Kirjoittajien joukossa oli kolme opinto-ohjaajaa, kaksi kouluterveydenhoitajaa, kaksi kuraattoria, kaksi erityisopettajaa ja yksi opiskelijahuollossa työskennellyt projektityöntekijä. Kirjoittajista naisia oli yhdek-

sän ja miehiä yksii. Kirjoittajien keskimääräinen työkokemus oli suhteellisen pitkä projektityöntekijää lukuun ottamatta, joka oli joukon nuorin ja ollut töissä vasta noin vuoden. Eläytymismenettelmätehtävään vastanneet työntekijät kirjoittivat laatimaani kehyskertomukseen kaksi jatkoversiota, joista toisen tuli johtaa onnistuneeseen ja toisen epäonnistuneeseen päätökseen. Olin jo tässä vaiheessa määritellyt kaksi tarinatyyppiä, onnistumistarinat ja epäonnistumistarinat, ja tämä typologisointi määrittäi ja ohjasi aineiston käsittelyäni.

Kehyskertomuksena käytin keksimääni Lassin tarinaa, joka oli fiktiivisyydestään huolimatta kuitenkin erittäin realistinen ja arkipäiväinen. Ensimmäisissä aineistosta tekemissäni tulkinnoissa olin kiinnostunut, millä tavalla tarinan päähenkilön tilanne hahmottui erilaisista ammatillisista positioista käsin ja miten opiskelijahuoltoa ja sen prosesseja kuvattiin sekä onnistumistarinoissa että epäonnistumistarinoissa.

Laatimani kehyskertomus oli seuraavanlainen

Lassi on aloittanut syksyllä opiskelun ja alkuun kaikki vaikuttaa hyvältä. Syyskuun lopulla tilanne kuitenkin muuttuu radikaalisti: selvittämättömiä poissaoloja alkaa olla huomattavan paljon. Luokanvalvoja on yrittänyt ottaa asian puheeksi, mutta on todennut ettei ole saanut minkäänlaista kontaktia Lassiin. Lassi on ehtinyt saada jo ensimmäisen kirjallisen varoituksenkin poissaolojen takia, mutta sillä ei ole näyttänyt olevan sen kummempaa vaikutusta. Monilta opettajilta on myös kantautunut viestejä, että Lassi on yhtäkkiä muuttunut ja vaikuttaa tunneilla kummallisen poissaolevalta silloin kun ylipäättänsä sattuu olemaan koulussa. Kun tilannetta tarkastellaan vuoden kuluttua ja Lassin tilanne todetaan korjaantuneeksi, mitä on tapahtunut, ketkä ovat toimineet ja miten he ovat toimineet.

Kirjoita jatko tarinaan kun tilanne ei ole korjaantunut, mitä on tapahtunut ja miten on toimittu?

Tutkimusaineisto muodostui yllättävänkin runsaaksi johtuen siitä, että kirjoittajien piti tehdä kehyskertomuksen jatkoksi kaksi versiota. Kolme kirjoittajista oli kuitenkin laatinut ainoastaan yhden version. Tarinat vaihtelivat suuresti tyyliltään ja pituudeltaan, mutta kaikissa niissä oli selkeä kerronnallinen rakenne. Kirjoittajat kuvailivat tapahtumien etenemistä hyvin samantyyppisesti eikä esimerkiksi ammattien ja työroolien mukaisia selkeitä eroja ollut havaittavissa. Tarinoissa opiskelijahuollon työskentelyprosessit ja käytännöt vaikuttivat jopa yllättävänkin samankaltaisilta, mikä kertoo ehkä ammatillisten raja-aitojen hälvenemisestä ja moniammatillisuuden vahvistumisesta. Aineiston käsittely ja jäsentely osoit-

tautui odotettua työläämmäksi tehtäväksi ja luettuani tarinat läpi useampia kertoja kirjoitin niistä tiivistelmiä ja kuvauksia, joita käytin rinnakkain alkuperäisten tekstien kanssa. Tämä alkuvaiheen ajatuksellinen jäsentäminen oli melko haastava ja monisyinen prosessi, jonka kautta päädyin Goffmanin kehysanalyysia hyödyntäen tietynlaiseen aineiston teoreettiseen haltuunottoon.

Laadullisessa tutkimuksessa ensimmäinen lähestyminen aineistoon kulkee useimmiten tematisoinnin kautta, joka tarkoittaa tutkimusongelman kannalta olennaisten aiheiden erotelua ja luokittelua. Sovelsin empiirisen aineiston ajatuksellisessa jäsentämisessä sekä juonirakenneanalyysiä että teemoittelua. Juonirakenneanalyysin avulla hahmotin tarinoista yleisen kronologisen rakenteen sisältäen prosessin kulttuurisen kuvan erilaisine merkitysulottuvuuksineen. Analyysini teoriasidonnaisuus juontuu siitä, että käytin Goffmanin käsitteitä kehys ja subjektipositio aineiston tulkinnan teoreettisina avaimina. Arvioin, että teoriasidonnaisessa analyysissä empiria ilmenee teoreettisten käsitteiden sisällöllisinä ulottuvuuksina, mistä mielestäni juuri kehysanalyysi on hyvä esimerkki.

5.4. Onnistumistarinoiden kehykset

Onnistumistarinoissa kirjoittajat olivat kuvanneet tapahtumia, joissa ongelmat oli saatu ratkaistua ja tilanne selvitettyä myönteisellä tavalla. Määrittelin onnistumistarinoiden kehykset sen perusteella, mihin kirjoittajat sijoittivat opiskelijan ilmentämien ongelmien lähtökohdat ja syyt. Tällä tavalla syntyi kolmenlaisia kehyksiä. Yksilön ominaisuuksia koskevassa kehyksessä kirjoittajat kuvasivat selkeää epänormaaliutta tai sairaudenkaltaista tilaa, joka on jonkun asiantuntijan diagnostisoitavissa ja hoidettavissa. Sosiaaliseen taustaan liittyvässä kehyksessä opiskelijan ongelmien nähdään juontuvan perhetilanteesta ja/tai sosiaalisen tuen puuttumisesta. Näissä kahdessa ensimmäisessä kehyksessä ongelma on määrittynyt. Kasvatukseen ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä ongelma on määrittämätön ja epäselvä.

KEHYS	TOIMINTA	SUBJEKTIPOSITIO
Yksilön ominaisuuksia koskettava kehys	asiantuntijakeskeinen auttaminen ongelma määrittynyt	opiskelija asiantuntijatyön kohteena
Sosiaaliseen taustaan liittyvä kehys	Asiantuntijakeskeinen- ja käytäntöihin liittyvä työskentely	Opiskelija uhrin roolissa
Kasvatukseen ja eämänhallintaan liittyvä kehys	Käytäntöihin liittyvä auttaminen ja vanhemmuuden tukeminen ongelma määrittymätön	opiskelija dialogisessa vuorovaikutuksessa ja aktiivisena valintojen tekijänä

Taulukko 1 Onnistumistarinoiden kehykset

5.5.Epäonnistumistarinoiden kehykset

Epäonnistumistarinoissa kirjoittajat kertoivat tapahtumista, jotka olivat johtaneet epäonnistuneeseen lopputulokseen, eikä ongelmia oltu saatu ratkaistua. Epäonnistumistarinoiden kehykset määrittelin sen perusteella, minkälaisiin asioihin tai tekijöihin kirjoittajat sijoittivat epäonnistumisen syyt. Professionaalisiin eroavuuksiin ja asenteisiin liittyvässä kehyksessä epäonnistumisen syyt paikantuivat ammattien välisiin ristiriitoihin ja keskinäiseen ymmärtämättömyyteen. Opiskelijahuolto ei ollut saavuttanut hyväksytyä asemaa koulun institutionaalisessa järjestelmässä ja kouluun sopeutumaton ja häiriköivää nuorta kohdeltiin legaalisen sanktiointijärjestelmän puitteissa. Institutionaalisiin käytäntöihin ja toiminnalliseen rakenteeseen liittyvässä kehyksessä epäonnistumisen juuret paikantuivat oppilaitoksen toiminnallisten käytäntöjen ja menettelytapojen vastaamattomuuteen erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeita ajatellen. Tässä kehyksessä ongelmakuva ei ole tarkemmin määrittynyt ja opiskelijan tukemisessa voi olla vielä mukana kaikki opiskelijahuollon tärkeimmät toimijat eli kouluterveydenhoitaja, kuraattori, opinto-ohjaaja ja erityisopettaja. Ongelmana tässä oli nuoren vaikea tavoitettavuus, koska kukaan auttajista ei saanut luotua häneen toimivaa kontaktia. Toisaalta myös opiskelijan oma käsitys tilantees-

taan poikkesi siitä, mitä opettajat ja opiskelijahuollon työntekijät siitä ajattelivat. Sosiaali- seen kontekstiin ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä opiskelijan ongelma oli määri- tetty elämänhallinnan ja sosiaalisen tuen puutteiksi ja opiskelijahuollon työntekijät toimi- vat yhteistyössä laajemman viranomaisverkoston kanssa nuoren auttamiseksi. Opiskelijan vastaanhangoittelevuus ja sitoutumattomuus yhteistyöhön johtivat epäonnistumiseen.

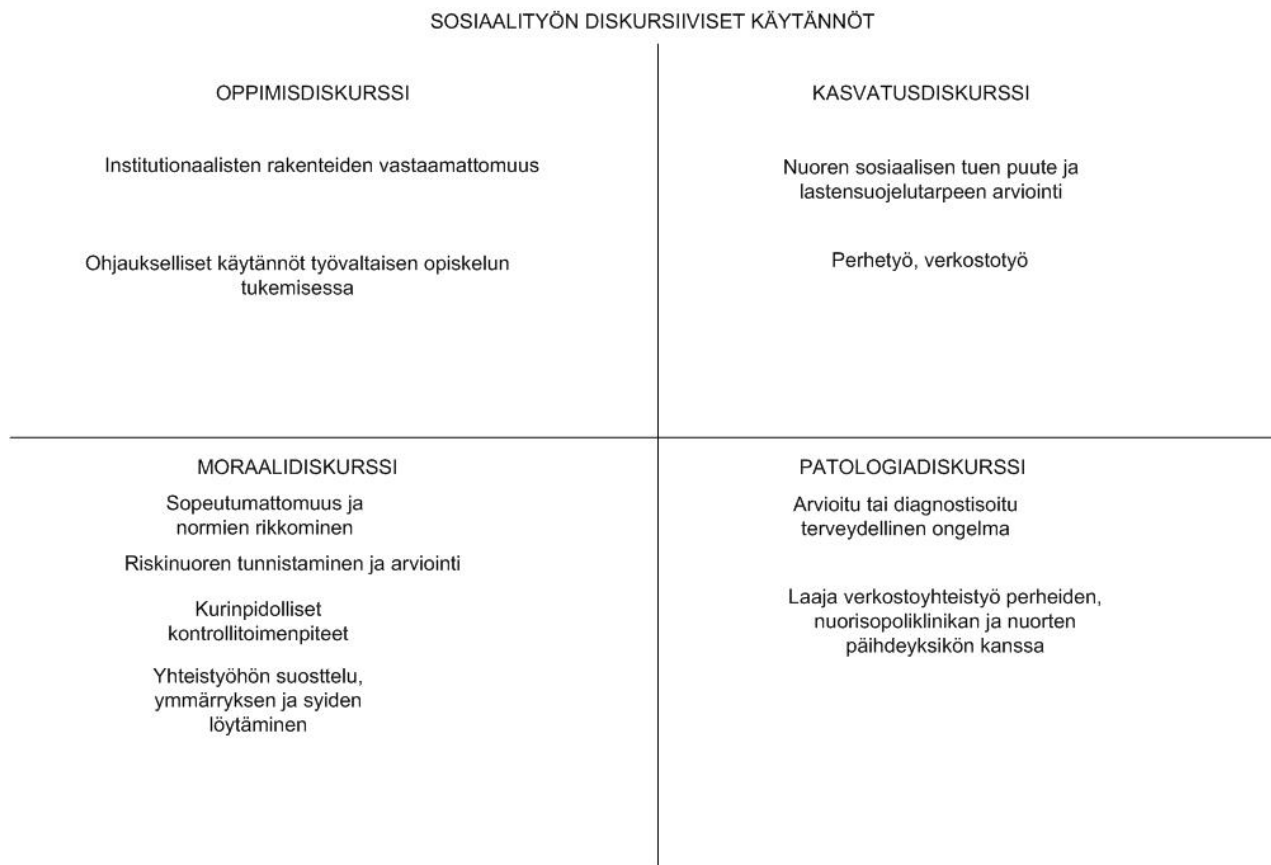
KEHYS	TOIMINTA	SUBJEKTIPOSITIO
Professionaaliin eroavuuksiin ja asenteisiin liittyvä kehys	opiskelijahuollon poissulkeutuminen hallinnolliset sanktiot	häiriköivä ja moti- voitumaton nuori
Institutionaaliin käytäntöihin ja toimin- nalliseen rakenteeseen liittyvä kehys	opiskelun arkeen ja käytän- töihin liittyvä tukeminen ja auttaminen Ongelmakuva hahmottuma- ton	Avun ja tuen tar- peessa oleva nuori, joka vaikeasti tavoit- tettavissa
Sosiaaliseen konteks- tiin ja elämänhallin- taan liittyvä kehys	asiantuntijalähtöinen ja verkos- toitunut auttaminen Ongelmakuva määrittynyt	vastaanhangoi- televa ja näen- näisesti yhteis- työhön sitoutunut nuori

Taulukko 2 Epäonnistumistarinoiden kehykset

5.6. Sosiaalityön diskursiiviset käytännöt ja kausaaliattribuutiot eläyty- mismenetelmäaineistossa

Opiskelijahuolto- ja tuen tulkintakontekstin käsitteellistämässä ja tarinoiden hahmottami- ssa olen käyttänyt kausaaliattribuution käsitettä, koska se on tärkeä kehyksiä erotteleva tekijä. Kausaaliattribuutioilla tarkoitan syiden ja seurauksien liittämistä erilaisiin seikkoi- hin. Olen hahmottanut kausaaliattribuutiot ongelman määrittymisasteen ja yksilöyhteis- söasteen mukaisesti. Näin sain muodostettua nelikentän, jossa jokainen kenttä sisältää eri-

laiset diskursiiviset juuret opiskelijahuolto puheen ja sosiaalityön käytäntöjen muodostumiseen. Seuraavalla kuviolla havainnollistan sosiaalityön diskursiivisten käytäntöjen kenttiä.

Kuva 1 sosiaalityön diskursiiviset käytännöt

Kausaaliattribuutoissa eli syitä ja seurauksia koskevissa tulkinnoissani opiskelijan ongelmat ja opiskelijahuoltotyön lähtökohdat kiteytän neljäksi diskurssiksi; moraalidiskurssissa ongelmien nähdään juontuvan opiskelijan motivoitumattomuudesta ja yhteistyöhaluttomuudesta, minkä vuoksi hän on vaikeasti tavoitettavissa eikä yhteistyö hänen kanssaan onnistu. Moraalidiskurssi kiinnittyy myös laajempaan problematisointitapaan, jolla nuorten koulutuksesta puhutaan. Oppimisdiskurssissa opiskelija on kategorisoitunut erilaiseksi oppijaksi ja opiskelun haasteiden nähdään johtuvan oppimis- ja motivaatiovaikeuksista. Kasvatusdiskurssissa ongelmat liitetään perhetilanteeseen ja opiskelijan laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. Patologiadiskurssissa ongelmat tulkitaan tarkasti määrittäneinä lääketieteellisinä diagnooseina. Hahmottelemani sosiaalityön diskursiiviset käytäntöjen rajapinnat

menevät usein päällekkäin ja leikkaavat toisiaan eivätkä ne sinänsä edusta itsenäisiä ja ehdottomia alueita. Kaavio auttaa kuitenkin hahmottamaan työn keskeisiä ulottuvuuksia.

6. HALLINNAN ANALYTIikka JA OPISKELIJAHUOLTO

Tässä luvussa jatkan eläytymismenetelmätarinoiden analyysiä tukeutumalla hallinnan analytiikan koulukunnan teoreettiseen orientaatioon ja soveltamalla siihen liittyviä käsitteellisiä välineitä. Avaan empiiristä aineistoani uudella tavalla ja peilaan tulkintojani sosiaalityön pro seminaaritutkimuksen tuloksiini ja valitsemaani teoreettiseen viitekehykseen. Lähdän liikkeelle hallinnan analytiikan metodologisten mahdollisuuksien ja käsitteiden tarkastelusta, jonka jälkeen siirryn aineiston käsittelyyn ja sen teoreettiseen tulkintaan.

Hallinnan analytiikkaa ei lähtökohtaisesti voida pitää selkeänä metodologisena ohjelmana, mutta se tarjoaa kuitenkin käyttökelpoisia käsitteellisiä välineitä hallinnan tapojen erittelyyn ja niihin liittyvien tiedon ja vallan muotojen esiin nostamiseen. Hallinnan analytiikan koulukunnan edustajat Mitchell Dean ja Nikolas Rose sekä asiaan perehtyneistä suomalaisista kirjoittajista Hannu Simola ovat esittäneet samantyyppisiä erittelyjä hallinnan eri ulottuvuuksien käsitteellisistä sisällöistä. Simolan mukaan hallinnan käsitettä ei tule pitää teorian eikä metodina, vaan ennemminkin yksittäistä tapaustutkimusta kehystävänä havaintojen tuottamisen apuvälineenä (Simola, 2004, 124). Tässä varovaisessa määritelmässään Simola on pyrkinyt välttämään kahlitsemasta hallinnan-käsitettä liian tiukasti, joka voisi altistaa sen mekanistisille tulkinnoille. Simolalle hallinta tarkoittaa näkökulmaa, jossa on erotettavissa kolme aspektia; *episteme* viittaa totuuksien järjestelmään ja tarkoittaa järjestyksen lajeja sekä poliittisia rationaliteetteja, jotka muokkaavat todellisuutta poliittisten ohjelmien soveltamista varten. *Techne* viittaa hallinnan tavan käytössä oleviin taktiikoihin ja tekniikoihin. *Ethos* tarkoittaa kollektiivista identiteettiä, joka avaa kysymyksen millainen yksilöllinen ja kollektiivinen identiteetti tai eetos on toiminnan ja muutoksen kohteena. Kysymys on myös siitä mitä ominaisuuksia ja orientaatioita pyritään vahvistamaan ja mitä kielteisiä ominaisuuksia karsimaan (Simola, 2004, 122-123).

Nikolas Rose on erottanut hallinnassa neljä ulottuvuutta: moraalinen muoto määrittää hyvän tai tavoiteltavan universaalien etiikan mukaisen hallinnan tavan. Tarkastelemassani ilmiökentässä hallinnan episteemisellä luonteella viitataan hallinnan rationaalisuuden tapaan

perustella nuorisoikäluokkien koulutusta tieteellisellä tai muulla hallitsevan poliittisen diskurssin mukaisella tosiasioita koskevalla tiedolla. Hallinnan idiomaattisuus viittaa hallinnan omiin sanastoihin tai ilmaisutapoihin, joilla rakennetaan toimintakenttää ja pyritään tekemään se ymmärrettäväksi tietyn tietomuodostelman mukaiseksi (Rose, 1999, 27).

Tarkoitukseeni erityisen soveltuvalta vaikuttaa Mitchell Deanin tapa määrittää hallinnan regiimi hallinnan käytäntöjen, rationaliteettien ja hallinnan toimijoiden välisten suhteiden kokonaisuutena (Dean, 1999, 27-38). Deanin hallinnan regiimissä on viisi ulottuvuutta, joista käytännön empiirinen ulottuvuus tarkoittaa näkyvyyden muotoja eli havaitsemisen tapoja, joita empiirisesti havainnoimalla ongelmakenttä ilmenee. Episteeminen ulottuvuus tarkoittaa tietomuotoja ja selitysmekanismeja, joilla käytäntöjen ongelmia selitetään. Hallinnan regiimin tekninen ulottuvuus tarkoittaa ohjaamisen, interventioiden ja toiminnan tapoja, joita käytännöissä toteutetaan. Subjektivoinnin ulottuvuus tarkoittaa subjektien ja minuuksien muovaamistapoja. Kyse on minuuden olennaisista piirteistä, joita pyritään muovaamaan. Hallinnan ohjelmallinen ulottuvuus viittaa hallinnallisiin päämääriin, joita varten ne on asetettu (Dean, 1999, 23, 29-33).

6.1. Opiskelijahuoltotyön prosessien ulottuvuuksia ja vaiheita eläytymismenetelmätarinoissa .

Eläytymismenetelmätarinoissa opiskelijahuoltotyöprosessit alkoivat tilanteen toteamista koskevasta kysymyksestä, eli oliko kehyskertomuksen opiskelijan luvattomiin poissaoloihin tai muihin opiskelun laiminlyönteihin kiinnitetty huomiota. Opiskelijahuoltoa läpäisevän hallinnan regiimin ohjelmallinen ulottuvuus asettaa vaatimuksen erityisestä herkkyydestä kaikenlaisten poikkeavuuksien ja epänormaaliuksien tunnistamiseen ja puuttumiseen mahdollisimman varhain. Näin ollen luokanvalvojilta ja opettajilta sekä erityisesti opiskelijahuollon toimijoilta edellytetään valppautta ja herkkyyttä asioiden havaitsemiseen.

Eläytymismenetelmätarinoissa kirjoittajat nostivat esiin oppilaitoksen henkilökunnan keskinäisen tiedonkulun merkityksen, johon liittyvien ongelmien nähtiin vaikeuttaneen puuttumista tilanteeseen riittävän ajoissa. Kahdessa tapauksessa opiskelijan auttamista vaikeutti huomattavasti se, että ongelmista välittyi tieto luokanvalvojalle hyvin pitkällä viiveellä ja vasta myöhäisessä vaiheessa. Eläytymismenetelmätarinoissa luokanvalvoja oli opiskelijan auttamistyön alulle panijana ja eteenpäin viejänä avainroolissa. Ratkaisevalta näytti se,

kuinka paljon hän kykeni välittämään opiskelijasta ja ulottamaan vastuutaan kapea-alaisen opettajan roolinsa ulkopuolelle myös aikuisen huolenpitäjän suuntaan. Onnistumistarinoissa luokanvalvoja toimi aloitteellisena yhteistyön virittäjänä muiden toimijoiden kanssa, ja useissa tähän liittyvissä kuvauksissa kirjoittajat käyttivät ”huolen – ja puheeksi ottamisen”- käsitteitä, joilla havaittua ongelmaa ja sen yhteisen jakamisen tapaa kuvailtiin. ’Puheeksi ottaminen’ on noussut viime vuosien aikana keskeiseksi pohdinnan kohteeksi metodisena lähestymistapana sosiaalityön eri alueilla. Tässä yhteydessä se on mielletävissä osaksi toiminnan tapoja säätelevää hallinnan regiimiä, jossa se liittyy Rosen erittelemään hallinnan omia sanastoja ja luokituksia koskevaan hallinnan idiomaattisuuteen (Rose, 1999, 27). Tarkastelemassani kontekstissa ”puheeksi ottamisen” voi nähdä tarkoittavan strategioita ja tekniikoita, joilla huolidiskurssi konstruoitui eri asiantuntijoiden erotteluiden, luokittelujen ja tulkintojen kohteeksi. Käsitteenä ”puheeksi ottaminen” sisältää ajatuksen kätkeytyistä ja vaietuista asioista, joiden esiin saamiseksi ja näkyväksi tekemiseksi tarvitaan ”puheeksi ottamisen” strategiaa. ”Puheeksi ottaminen” on oppilaitoksen sosiaalityön kannalta tärkeä ja mielenkiintoinen käsite, koska se kuvaa avun tarpeessa olevien opiskelijoiden auttamisen keskeistä edellytystä ja lähtökohtaa; ensin on voitava todeta ja puhua, ennen kuin voidaan tehdä mitään.

Epäonnistumistarinoille oli ominaista luokanvalvojan passiivisuus ja kyvyttömyys kantaa vastuuta velvoitteistaan, mihin vaikutti kielteinen asenneilmapiiri ja opiskelijan käyttäytymisen tulkitseminen tietoisesti häiriköinniksi ja välinpitämättömyydeksi. Kolmessa epäonnistumistarinassa opiskelijaa ei autettu, eikä tilanteeseen puututtu ongelman tunnistamisesta huolimatta, minkä kirjoittajat tulkitsivat johtuvan luottamuksen puutteesta ja kyseisten opettajien kielteisistä asenteista opiskelijahuoltoon kohtaan. Kirjoittajien tulkinnoissa tämä liitettiin ammatillista autonomiaa koskevaan kysymykseen; monissa tarinoissa kirjoittajat kuvailivat, kuinka epävarmuus ja pelko oman pärjäämättömyyden paljastumisesta saattoi rajoittaa luokanvalvojia ja opettajia puhumasta ongelmista ja ottamasta niitä esille esimerkiksi opiskelijahuoltoryhmän kokouksissa. Näin he halusivat säilyttää asiat omana tietonaan ja selviytyä itseksensä. Eläytymismenetelmätarinoissa yhteistyön muodostamista vaikeuttaneiden tekijöiden nähtiin liittyvän myös opettajien tai luokanvalvojen epärointiin, oliko kuitenkin kyse niin vakavasta asiasta, että se olisi otettava puheeksi esimerkiksi opiskelijahuoltoryhmässä. Haluttiin ikään kuin olla varmoja, ettei toisille puhuttaisi liian vähäpätöisistä asioista ja leimauduttaisi itse pätemättömäksi. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijällä oli arkisissa kohtaamisissa tärkeä tulkitsijan rooli, kun hän kuuli jonkin opettajan tai

luokanvalvojan kahvipöytäkeskustelun yhteydessä ilmaisemia mietteitä, ettei jonkin opiskelijan kohdalla kaikki olisi ihan kohdallaan. Sosiaalityöntekijän tehtävänä oli arvioida näitä ja muita korviinsa kantautuneita koulu yhteisön sisältä tulleita viestejä, jotka usein saattoivat olla hyvin epämääräisiä. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä voi toimia kuuntelijana ja kollegiaalisena tukena, jota vasten toisen on mahdollista peilata ja puntaroida ajatuksiaan turvallisella oman epävarmuuden ja epätietoisuuden sallivalla tavalla. Tilanteessa voi olla myös kyse epävirallisesta tehtäväksi annosta ja toiveesta, että sosiaalityöntekijä tarttuisi kuulemaansa ja tarjoaisi apuaan opiskelijan tilanteen tarkemmaksi selvittämiseksi. Tällaiset epäviralliset arkisten käytäntöjen keskellä tapahtuvat toimeksiannot edellyttävät sosiaalityöntekijältä herkkyyttä ja kykyä tulkita havaintojaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Nämä näkökohdat kuvaavat opiskelijahuoltotyön käytäntöjä ohjaavan ja sääntelevän tiedon epävarmuutta ja tulkinnallista luonnetta.

6.2.Sosiaalityön toimeksianto ja sosiaalityöntekijä ”asiantuntijalupauksen” lunastajana

Tilanteen selvittely vaihe saattoi edetä myös sosiaalityöntekijän ja luokanvalvojan yhteisenä tapaamisena opiskelijan kanssa. Tämä antoi paremmat mahdollisuudet tilanteen määrittelylle, kun luokanvalvoja ei jäänyt pelkästään taustalla vaikuttavaksi toimeksiantajaksi, vaan oli elävä ja läsnä oleva yhteistyökumppani. Tällaisessa käytännössä sosiaalityöntekijän asiantuntijatyö liittyi tietoiseen kuuntelemaan ja arvostavaan lähestymistapaan, jossa luokanvalvojan roolilla oli mahdollisuus vahvistua sen sijaan, että hänen olisi ollut luovutettava opiskelijan auttamista koskeva tietämys ja mahdollisuus kokonaan ulkopuoliselle taholle. Sosiaalityöntekijän tehtävänä oli muodostaa opiskelijan tilanteesta kokonaiskäsitys ja suorittaa arviointi. Metodisesta näkökulmasta kyse oli richmondilaisesta sosiaalisesta diagnoosista tai ekosysteemisen näkökulman hyödyntämisestä, joka tarjoaa välineen ajatella ja selvittää ihmisten ja heidän ympäristönsä yhteen kietoutuvaa suhdetta (Karvinen, 1999, 153). Tilanteessa nousi esiin myös kysymys, kuka oli sosiaalityöntekijän varsinainen asiakas; oliko se opiskelija, hänen huoltajansa, luokanvalvoja vai he kaikki yhdessä. Sosiaalityöntekijän tehtävä oli kuulla kaikkien osapuolten käsityksiä, ja yhteistä keskustelua jäsentävä pääteema liittyi kysymykseen, minkälaisia asioita opiskeluongelmien taustalla oli ja minkälaisia mahdollisuuksia oli tilanteen muuttamiseen.

Useimmissa suorissa yhteydenotoissa luokanvalvoja kuitenkin jätti asian sosiaalityöntekijän vastuulle, jonka toivoi ryhtyvän asianmukaisiin toimenpiteisiin ja selvittävän asian. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityön toimeksianto liittyi yksioikoiseen ja mekanistiseen käsitykseen asioiden luonteesta ja ratkaisutavoista, minkä vuoksi sosiaalityöntekijän mahdollisuudet vastata odotuksiin eivät olleet aina realistisia. Näitä tilanteita sävyttivät usein epävarmuus ja tulkintojen ristiriitaisuus ennen kaikkea siitä, minkälaisista ja miten vakavista asioista oli kyse. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijä saattoi joutua opettajien ja opiskelijan välisten ristiriitojen selvittelijäksi ja toimimaan eräänlaisena sillanrakentajana näiden välillä. Tässä asetelmassa oli yhtymäkohtia asianajona annettavaan tukeen, joka Jokisen tutkimuksessa määritettiin yhdeksi sosiaalityöhön sisältyvän tuen muodoksi (Jokinen, 2008, 118). Tehtävä on vaativa, koska sosiaalityöntekijän on huomioitava ammatillisia rajapintoja ja autonomiaa koskevien näkökohtien herkkyyks ja haavoittuvuus. Tämä on välttämätöntä kollegiaalisen luottamuksen ja arvostuksen säilyttämiseksi, koska sosiaalityöntekijälle vieraan ammattikulttuurin edustajana ne ovat edellytyksenä työn mahdollistamiselle ja sujuvuudelle. Ristiriitatilanteissa sosiaalityöntekijän on löydettävä rakentavia ja sovittelevia näkökulmia tilanteen purkamiseksi ja yhteistyön jatkamiseksi. Tässä nousee esiin yksi keskeisimmistä sosiaalityön ammatillisuuden ydinosaamisalueista, mikä tarkoittaa ristiriitojen sietämistä ja tarkastelua laajemmasta näkökulmasta erilaisten sosiaalisten voimatekijöiden aikaansaannoksina. Asiantuntijuuden perusta muistuttaa kriittisen reflektion mukaista käsitystä tietojen ja tulkintojen soveltamisesta epävarmoissa tilanteissa. Kahdessa onnistumistarinassa oli kuvattu, kuinka vuorovaikutussuhteeseen sisältyneen väärinkäsityksen selvittyä myös opiskelijan ongelma ratkesi.

Opiskelijan tavoittamista ja keskusteluyhteyden saavuttamista koskevista ongelmista oli tarinoissa useita mainintoja, jotka olivat ominaisia erityisesti epäonnistumiskertomusten juonenkuluille. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijältä vaadittiin pitkäjänteistä ja määrätietoista asennetta pyrkiessään ”metsästämään” opiskelijaa tapaamiseen. Yhteistä molemmille eläytymiskertomustyypeille oli sosiaalityöntekijän menettelytapojen luonnehdinta joustavaksi ja kärsivälliseksi, jonka ansiosta hän lopulta pääsi hoitamaan asiaa eteenpäin. Epäonnistumistarinoissa opiskelijan auttamisessa suurin vaikeus oli se, että sosiaalityöntekijä ei onnistunut muodostamaan hänen kanssaan kunnollista yhteistyösuhdetta. Sosiaaliseen kontekstiin ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä opiskelija oli vastaanhangoittelevan ja näennäisesti yhteistyöhön sitoutuneen nuoren roolissa, jonka kohdalla oli selkeästi määrittynyt ongelmakuva. Muutamissa eläytymismenetelmätarinoissa oli kerrottu, kuinka opiske-

lija tuli sosiaalityöntekijän tapaamiseen vasta useiden puhelinsoittojen jälkeen. Sosiaalityöntekijällä oli käsitys opiskelijan tilanteeseen liittyvistä haasteista, mutta niiden yhteinen käsittely ei onnistunut, koska opiskelijan oma tulkinta tilanteestaan oli niin erilainen. Tavattuun opiskelijan sosiaalityöntekijä oli eräänlaisessa suostuttelijan ja tarjousten tekijän roolissa ja opiskelija valinnan tekijänä. Sosiaalityöntekijä toimintaa ohjasi tieto nuoren koulutuksen keskeyttämisriskistä ellei tilanteessa saataisi aikaan muutosta.

Epäselvissä ja erityisen haastavilta näyttäneissä tilanteissa sosiaalityölle oli tärkeää, mikäli yhteistyö jonkin toisen auttajan kanssa oli mahdollista heti alkuvaiheessa. Näin tapahtui kolmessa tarinassa, missä sosiaalityöntekijä ja kouluterveydenhoitaja muodostivat työparin. Heidän työskentelynsä oli aktiivista ja monipuolista sisältäen myös opiskelijan luokse tehdyn kotikäynnin, minkä perusteella he saattoivat tehdä opiskelijan ongelmista tarkempia tulkintoja. Ne liittyivät elämänhallinnallisiin kysymyksiin ja kahdessa tapauksessa määrittyi myös opiskelijan päihdeongelma. Opiskelija ei kuitenkaan näennäisestä suostumuksestaan huolimatta sitoutunut yhteistyöhön ja vastaanottamaan apua, mikä johti epäonnistumiseen. Tähän tapaukseen liittyvissä kuvauksissa sosiaalityöntekijä ja kouluterveydenhoitaja tekivät ulkopuolisten viranomaisten kanssa moniammatillista yhteistyötä, jonka toteuttamisessa kohdattiin ongelmia aika- ym. resurssipulan takia. Kahdessa tarinassa kerrottiin myös oppilaitoksella järjestetystä verkostopalaverista, missä oli mukana opiskelijan ja hänen vanhempiansa lisäksi oppilaitoksen henkilöstöä sekä toisessa tapauksessa myös kaksi ulkopuolista viranomaista.

6.3.”Hyvät käytännöt” yksilöllistämisenä ja institutionaalisen rajojen uudelleen määrittelynä

Eläytymismenetelmätarinoissa oli kuvailtu paljon moniammatillisen yhteistyön käytäntöjä, joissa opiskelijahuoltohenkilöstö tapasi opiskelijaa yhdessä siten, että mukana oli mm. opinto-ohjaaja, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä. Tässä hallintaa ja kontrollia korostavassa moniammatillisessa käytännössä nuoren tilanne käsitteellistyi erilaisista ammatillisista diskursiivisista näkökulmista. Erityisesti asiakastyön alkuvaiheessa moniammatillisissa käytännöissä mukana oleminen voi olla sosiaalityöntekijän kannalta kuitenkin ambivalenttia ammatillista autonomiaa ja työn sisäisiä rationaliteetteja koskevien näkökohtien

takia. Sosiaalityöntekijän olisi saavutettava luja ja luottamuksellinen kontakti opiskelijaan ja osallistuttava samalla moniammatilliseen yhteistyöhön.

Monissa opiskelijan auttamisprosessin kuvauksissa liikuttiin samanaikaisesti koulutuksen ja huolenpitotyön yhteen kietovissa individualisoivissa käytännöissä, joissa Simola on todennut pastoraalisen vallan ilmenevän yksilölle asettavana totuuden lakina, joka hänen on tunnustettava ja joka toisten on tunnistettava hänessä (Simola, 1995, 29). Tämä tarkoittaa, että yksilön on luovutettava yksilöllisyytensä uudelleen muokattavaksi ja alistettava se erityisille paimentavan vallan operaatioille, joka on yksilöistä itsestään totuutta tuottavaa valtaa (Simola, 1995, 29). Kahdessa eläytymismenetelmätarinassa kerrottiin opinto-ohjaajan, oppilaitoksen sosiaalityöntekijän ja nuorisopsykiatrian työntekijän yhteistyössä laatimasta nuoren yksilöllistetyistä ja räätälöidystä opiskelusuunnitelmasta, jonka avulla opiskelu tehtiin nuorelle mahdolliseksi. Projekteilla on ollut suuri vaikutus näiden hallinnan sommitelmien juurtumisessa suomalaiseen koulujärjestelmään ja näen ”hyvien käytäntöjen” genealogian liittyvän tähän. Ymmärrän ”hyvillä käytännöillä” sellaisia hallinnon mikrorakenteita, joissa koulutuksen institutionaalisia reunaehtoja on muokattu palvelemaan uusia poliittisia rationaliteetteja. Koulutuksen diskursiivisten käytäntöjen muotoutumisessa yksilöllistäminen on edellyttänyt perinteisen institutionaalisen järjestyksen otteen heikentämistä. Näissä käytännöissä sosiaalityöllä on ollut uutta poliittista rationaliteettia perusteleva tehtävä, mikä on asettanut sen haasteelliseen tilanteeseen.

6.4.Sopimuksellisuus vanhemmuuden hallinnassa

Monissa eläytymismenetelmätarinoiden kuvauksissa opiskelijan vanhemmat olivat vahvasti mukana opiskelijahuollon käytännöissä keskustelemassa ja sopimassa lastaan koskevista asioista. Tärkeä lähtökohta vanhempien kanssa tehtävälle yhteistyölle juontuu toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteista, joka sisältää kodin ja koulun välistä yhteistyötä säätelevät hallinnolliset velvoitteet edellyttäen etenkin ongelmatilanteissa koululta aktiivista otetta ja yhteydenpitoa perheiden suuntaan. Eläytymismenetelmätarinoissa perheiden kanssa tehtävässä työssä oli pitkälti kyse erilaisten arjen sopimusten tekemisestä opiskelijan, hänen vanhempiansa, koulun edustajien ja mahdollisesti myös jonkun ulkopuolisen tahon kesken. Sopimukset saattoivat koskea esimerkiksi nuoren vuorokausirytmien seurannan tehostamista tai muita mahdollisia kotona noudatettavia sääntöjä,

joilla olisi merkitystä nuoren jaksamiselle käydä koulua kunnolla. Konkreettisimmillaan sosiaalityöntekijän tarjoama apu liittyi juuri noiden arjen sopimusten toteutumisen seurantaan, opiskelijan tukemiseen sopimuksen noudattamisessa ja yhteydenpitoon eri osapuolten välillä, mikäli sopimuksen toteutumisessa ilmenisi ongelmia.

Havaintoni tukevat Määtän & Kalliomaa-Puhan toteamusta sopimuksellisuuden voimistumisesta, jonka he liittävät yhteiskunnan oikeudellistumiskehitykseen. Sopimuksellisuus on mahdollista nähdä tärkeänä osana sisäistä itsehallintaa ja vastuuttamista tavoittelevaa hallinnan käytäntöä (Määttä & Kalliomaa-Puha, 2007, 181-183). Perheiden kanssa tehtävä työ on mielletävissä valtaistaviin ja vastuuttaviin subjektivoitistategioihin perustuvana vanhemmuuden hallintana. Valta ei ilmene tässä niinkään ulkoapäin vaikuttavana pakottavana voimana, vaan se on ennemminkin luonteeltaan subjektivoivaa biopoliittista ja tuottavaa valtaa. Vanhemmuutta ei haluta riistää, vaan se halutaan tuottaa ja itsenäistää subjektiven sisäistämiksi toiminta-alttiuksiksi. Toisaalta subjektivoiva ja vastuuttava työskentelyote on mahdollista nähdä myös kriittisen sosiaalityökäytännön mukaisena valtaistamisena, jossa asiakkaan omaehtoista selviytymistä pyritään tukemaan (Payne, 2005, 295). Ratkaiseva ero biopoliittisen ja empowerment näkökulman välillä on siinä, minkälaisiin vallan rakenteisiin subjektiviteettien tuottamisen nähdään liittyvän.

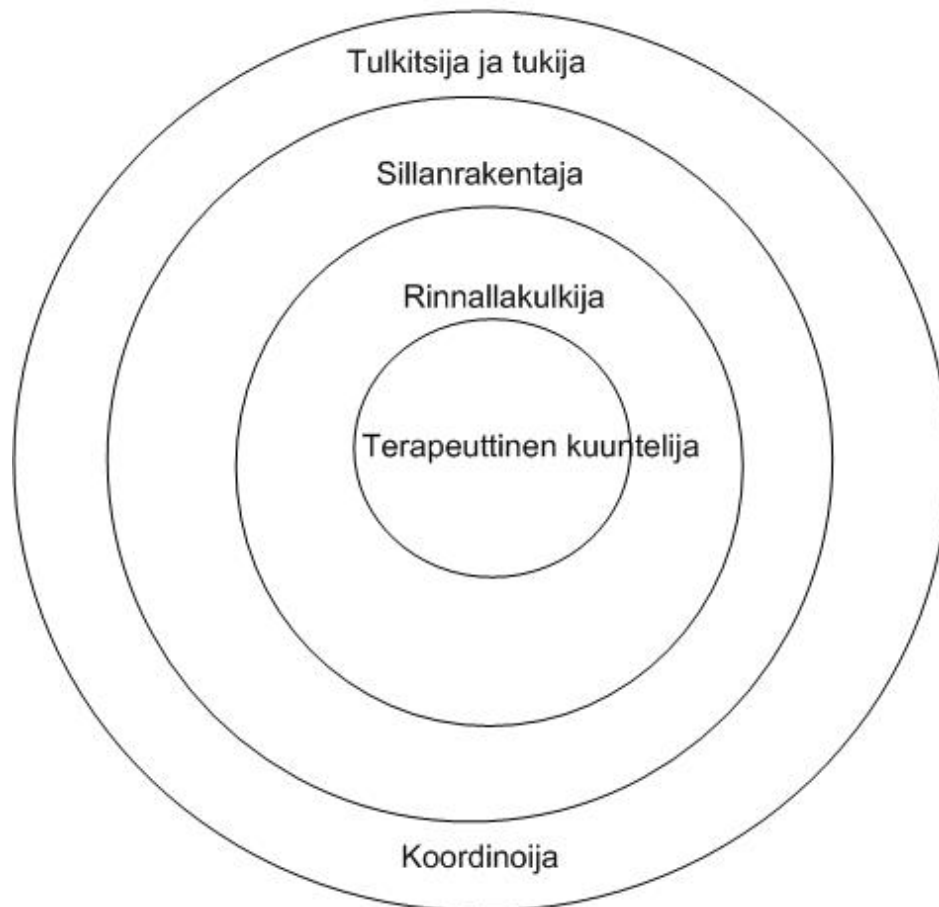
Eläytymismenetelmätarinoissa tuli esiin kuinka lainsäädännön asettamista velvoitteista huolimatta yhteistyö vanhempien ja kotien kanssa ei ollut aina mahdollista ja tällaisissa tilanteissa lastensuojelulaki oli toiminnan säätelyssä tärkeä legaalinen perusta. Oppilaitoksen sosiaalityölle tärkeä kysymys on millä tavalla juuri täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevan nuoren tilannetta on käsiteltävä, jos taustalla on kiistanalaisia etenkin nuoren ja hänen vanhempiansa väliseen suhteeseen liittyviä vaikeita ongelmia. Eläytymismenetelmätarinoissa sosiaaliseen taustaan liittyvässä kehyksessä opiskelijan ongelmia tulkittiin hänen vaikeista ja kohtuuttomista sosiaalisista lähtökohdista juontuviksi, jonka vuoksi hän oli jonkinlaisessa uhrin roolissa. Oppilaitoksen sosiaalityöntekijä ei saanut kunnollista yhteyttä nuoren vanhempiin, koska nämä suhtautuivat lapsensa asiaan välinpitämättömästi eivätkä piitanneet oppilaitoksen yhteydenotoista. Kahdessa tällaisessa tapauksessa sosiaalityöntekijä otti yhteyttä lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin, mutta yhteistyö jäi kuitenkin melko pinnalliseksi eikä nuoren olosuhteissa tapahtunut oleellisia muutoksia lastensuojelun tekemästä arvioinnista huolimatta. Tärkein mahdollistaja opiskelijan auttamiselle oli sosiaalityöntekijän saavuttama luottamus häneen ja hänen sitoutumisensa yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijän työskentelyorientaatio muistutti tukea kohtaamisena, jota Arja Jokinen on

kuvaillut pyrkimyksenä irrottautua kontrollista sekä vahvasta tavoitteellisuudesta ja välineellisyydestä (Jokinen, 2008, 117). Sosiaalityöntekijän tarjoamissa säännöllisissä tukikeskustelutapaamisissa nuori tuli kuulluksi ja hyväksytyksi omista lähtökohdistaan jonka avulla hän alkoi vapautua taakoista ja vaurioista, joita aikuisen tuen ja läsnäolon puute hänen elämästään oli aiheuttanut. Tämäntyyppisissä tilanteissa sosiaalityöntekijä saattoi todeta, että hänen antamansa apu ei ollut välttämättä riittävää etenkin, mikäli hän arvioi nuoren tilanteessa olevan kyse myös jonkinasteisesta masennuksesta. Kolmessa tarinassa oli kerrottu oppilaitoksen sosiaalityöntekijän ja nuorisopsykiatrian poliklinikan työntekijän yhteistyöstä, jossa tukitapaamiset etenivät rinnakkaisina toisiaan täydentävinä prosesseina. Sosiaalityöntekijä tuki nuorta oppilaitoksen arjessa ja varsinainen kuntouttava prosessi tapahtui erityispalveluyksikössä. Sosiaalityöntekijä oli opiskelijan rinnalla kulkija ja tukija, jonka myötä opiskelijan itsetunto sekä usko ja luottamus omiin mahdollisuuksiinsa vahvistui.

7. SOSIAALITYÖN ULOTTUVUUDET OPISKELIJAHUOLTOTYÖSSÄ

Tässä luvussa vastaan tutkimustehtäväni pääkysymykseen ja hahmotan analyysieni ja tulkintojeni tuloksia suhteessa postmodernista kriittisestä sosiaalityöstä käytyyn keskusteluun. Tiivistän aineiston analyysini ja tulkintani ulottuvuuksista, jotka eivät ilmenneet niinkään erillisinä ja itsenäisinä, vaan rakentuivat ennemminkin sisäkkäin ja limittäin niiden lähtökohtien kiinnittyessä diskursiivisten käytäntöjen eri vaiheisiin ja kohtiin. Olen kuvannut sosiaalityön ulottuvuuksia seuraavalla kaaviolla, jossa ulommaisilla kehillä olevat ovat hallitsevia suhteessa sisemmällä oleviin.

SOSIAALITYÖN ULOTTUVUUDET OPISKELIJAHUOLTOTYÖSSÄ

Kuva 2 sosiaalityön ulottuvuudet opiskelijahuoltotyössä

7.1. Tulkitseminen ja tukeminen

Eläytymismenettelmätarinoissa sosiaalityön managerialistiset lähtökohdat olivat vahvasti sidoksissa organisaation tulostavoitteisiin, jotka edellyttivät sosiaalityöltä teknis-rationaalista tehokkuutta ja vaikuttavuutta. Sosiaalityön tehtävänä oli syrjäytymisuhanalaisten opiskelijoiden tunnistaminen ja heidän opiskelunsa keskeyttämisen ehkäisy. Lähtökohtaisesti selkeästä toimeksiannosta huolimatta sosiaalityön toimintaedellytykset ja mahdollisuudet olivat kuitenkin vahvasti riippuvaisia muun henkilökunnan asenteista ja luottamuksesta. Sosiaalityön oli ansaittava arvostuksensa ja perusteltava oikeutuksensa erityisesti niiden silmissä, jotka näkivät avun ja tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden tilan-

teen moraalidiskurssin mukaisena kurittomuutena. Oppilaitosyhteisössä sosiaalityöntekijän asiantuntijuus edusti potentiaalia ja lupausta ongelmien hoidosta ja ratkaisusta, mikä toisaalta vahvisti sosiaalityöntekijän asemaa uskottavana auktoriteettina. Opiskelijahuolto-työkäytännöissä opiskelijan auttamisprosessi edellytti liikkumista mitä erilaisimmissa ja moniulotteisimmissa yhteistyösuhteissa ja tulkinnallisissa konteksteissa, minkä vuoksi sosiaalityöntekijä ei voinut kuitenkaan kätkeytyä oletetun autonomisen asiantuntijuutensa taakse. Tässä asiantuntijuus tarkoitti kykyä nähdä laajempia sosiaalisia kokonaisuuksia ja tarkoituksenmukaista vaikuttamista niissä tapahtuviin prosesseihin. Käytännössä tämä tarkoitti sen tyyppistä reflektiivistä asiantuntijuutta, johon monissa sosiaalityötä koskevissa keskusteluissa on viitattu (Karvinen, 1996, 39). Kyse oli käytännöissä muotoutuneiden tietojen oikeanlaisista tulkinnoista ja hyödyntämisestä työn tavoitteiden suuntaisesti. Tässä ilmeni kriittisen sosiaalityön mukainen ajatus ihmisten keskinäisen riippuvuuden tunnistamisesta ja kumppanuudesta niin työntekijöiden kuin asiakkaankin kesken. Sosiaalityöntekijän tehtävissä tulkinta ja tukeminen olivat keskeisiä suhteessa opiskelijoihin kuin myös muuhun henkilökuntaan. Sosiaalityöntekijän oli muodostettava tulkintansa moniäänisen kuulemisen kautta, jossa tulkinta rakentui erilaisten palojen yhteen nivomisen avulla. Moraalidiskurssin läpäisemällä ongelmien havaitsemisen ja tulkintojen kentällä tärkeä ja olennainen kysymys koskee sitä, millä tavalla hallinnan regiimin ohjelmallisen ulottuvuuden sisältämä teknis-rationaalinen puoli sopii yhteen sosiaalityön käytännöissä syntyneiden tietojen ja kokemusten kanssa. Hallinnoinnin eetos korostaa ulkokohtaista kontrollia ja riskien eliminointia, jossa kokemuksellisuudelle ja arjen tulkinnallisuudelle ei jää välttämättä tilaa. Kriittisen sosiaalityön velvollisuutena on kyseenalaistaa hallinnan regiimin totalisoivia kategorisointeja, joista yksi on syrjäytymisuhanalaisuus. Se on kohdentava ja voimakkaasti leimaava, minkä vuoksi se voi ennemminkin vaikeuttaa nuoren auttamista. Juhila suosittelee korvaavaksi käsitteeksi marginalisaatiota, joka on joustavampi ja sisältää paikan ja mahdollisuuden myös erilaisuudelle (Juhila, 2006, 104). Onnistumistarinoissa tulkinta ja tukeminen liittyivät yksilön ominaisuuksia sekä kasvatusta ja elämänhallintaa koskevaan kehykseen. Epäonnistumistarinoissa tulkinta ja tukeminen liittyi erityisesti institutionaalisten käytäntöjen ja toiminnallisen rakenteen kehykseen. Tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä yritti toimia erilaisten arvailujen ja olettamusten varassa eikä nuoreen saatu kunnollista kontaktia tilanteen todellista selvittämistä varten.

7.2. Koordinointi

Tuen ja ohjauksen diskursiivisissa käytännöissä oli kyse individualisoivasta nuoren koulutautumiskuria tukevasta ja ylläpitävästä hallinnoinnista, johon liittyi pedagogisia ja muita ohjauksellisia tuen muotoja. Näissä käytännöissä sosiaalityöntekijän työssä korostui koordinointi, jossa työskentelyorientaatio oli teknismanageristista asiakkaan yksilöidyn koulutautumisuuden varmistamista. Erityisen tärkeä sosiaalityöntekijän tehtävä koordinoinnissa oli suhteessa oppilaitoksen ulkopuolisiin tahoihin erilaisissa yhteistyökäytännöissä. Koordinoinnissa sosiaalityöntekijän tehtävänä oli pitää ”lankoja käsissään” ja varmistaa että tuen eri muodot ja tavoitteet liittyivät yhteen tarkoituksenmukaisella tavalla. Koordinoinnissa sosiaalityöntekijä edusti kaikkein selkeimmin hallinnan rationaliteetin mukaista tehtäväänsä vahvan managerialismin hengessä. Vaikkakin toisaalta koordinointia koskettaneet diskursiiviset käytännöt olikin naamioitu opiskelijalähtöisiksi sisältyi niihin kuitenkin voimakasta vallan käyttöä erilaisten luokittelujen ja erottelujen muodossa. Postmodernia kriittistä sosiaalityötä edustava teoria voisi pitää erinomaisena juuri niitä individualisoituneita käytäntöjä, joissa esimerkiksi opiskelija on ohjattu suorittamaan opintonsa työvaltaisesti oppilaitoksen ulkopuolella. Tätä toimintaa on kuvattu maanläheiseksi ja sellaiseksi, jossa kouluun motivoitumaton nuori pääsee toteuttamaan itseään onnistuen siinä sivussa saavuttamaan vielä ammatillisen tutkinnon. Vaihtoehtoisella tavalla yksilöllistetyissä käytännöissä opiskeleva erityisen tuen piirissä oleva nuori on marginaalissa suhteessa valtavirtaan, mitä ei pidetä kuitenkaan välttämättä täysin negatiivisena asiana. Kuten Juhila on todennut marginaalissa oleminen voi tarkoittaa erilaisuutta yhden elämänalueen suhteen, mutta muilla alueilla mukana olemista toisten kanssa (Juhila, 2006, 105). Kriittisen sosiaalityön perspektiivistä tilanteen haasteellisuus aiheutuu siitä, että tuen ja ohjauksen diskursiivisissa käytännöissä yhteiskunnallinen hallinta ja valta on kätkeytynyt samaan suuntaan sosiaalityön eettisen tavoitteellisuuden kanssa. Kriittisen sosiaalityön velvoitteena olisi esittää kysymys minkälaiselle tiedolle ja millä perusteilla tällaisia käytäntöjä luodaan ja kuka ne on asettanut. Käsitykseni mukaan postmodernin kriittisen sosiaalityön ja hallinnan analytiikan- koulukunnan yksi tulkinnallinen eroavuus on tavassa hahmottaa ja problematisoida subjektivointistrategioiden ja itsen teknologioiden rakenteellisia lähtökohtia.

Individualisoivien käytäntöjen vaihtoehtona kökökulma ja erilaisuuden hyväksynnän korostaminen tekee ymmärrettäväksi minkä vuoksi sosiaalityöntekijän oli helppo omaksua koor-

dinointi keskeiseksi työn ulottuvuudeksi; se mahdollisti poliittisten rationaliteettien ja sosiaalityön eettisen koodin pintapuolisen yhdistämisen. Tässä asetelmassa työ oli myös konkreettisimmin ja selkeimmin kytköksissä sille asetettuihin tulostavoitteisiin. Toisaalta kriittinen näkökulma velvoittaa asettamaan kysymyksen millä tavalla vaihtoehtoisissa käytännöissä syntyvä kokemuksellinen tieto voi välittyä laajemmin huomioonotettavaksi tiedoksi. Lisäksi on mietittävä olisiko sosiaalityöntekijän jossakin vaiheessa opiskelijaa auttaakseen ja puolustaakseen toimittava kouluttautumiskuria edistäviä individualisoivia käytäntöjä vastaan. Voisiko sosiaalityöntekijä asettua vastustamaan uusliberalistista koulutusajattelua hallitsevaa erinomaisuuden eetosta, jossa erinomaisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden korostamisen kääntöpuolena on eriarvoistumisen lisääntyminen (Simola 2004, 290 - 291). Sosiaalityön ulottuvuutena koordinointi oli mukana kaikissa onnistumistarinoiden kehyksissä ja erityisesti kasvatukseen ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä, jossa opiskelijan auttaminen oli konkreettisiin käytäntöihin liittyvää. Epäonnistumistarinoissa institutionaalisiin käytäntöihin ja toiminnalliseen rakenteeseen liittyvässä kehyksessä opiskelijaa koskeva ongelmakuva oli hahmottomaton ja koordinointi tarkoitti yritystä löytää ratkaisuja vaikuttamalla konkreettisiin arkisiin käytäntöihin. Epäonnistumistarinoiden sosiaaliseen kontekstiin ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä nuorta koskeva ongelmakuva oli määrittynyt ja koordinointi tarkoitti yhteistyön virittämisyrittäystä eri viranomaisten kesken.

7.3.Rinnalla kulkeminen

Rinnalla kulkemisessa sosiaalityöntekijä oli opiskelijan tukena niin varsinaista opiskelua kuin muita tukitoimia koskevissa neuvotteluissa ja käytännöissä. Sosiaalityöntekijä edusti nuorelle turvallista aikuista ja toimi eräänlaisena peilinä, jota vasten tämän oli mahdollista heijastaa ajatuksiaan ja tuntemuksiaan. Tätä työskentelyn ulottuvuutta ei hallinnut niinkään teknis-manageristinen tiukka tavoitteellisuus, vaan siinä oli sijaa myös läsnäololle ja kuuntelulle. Sosiaalityöntekijä asettui ikään kuin nuoren asemaan ja tarkasteli maailmaa hänen silmillään. Rinnalla kulkemisessa oli sellaisia kumppanuuteen ja horisontaaliseen asiantuntijuuteen liittyviä piirteitä, joita Juhila on tarkastellut postmodernia kriittistä sosiaalityötä luonnehtivina tavoitteina. Kumppanuuteen perustuva asiakassuhde tarkoittaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan rinnakkaista toimintaa, jossa ongelmatilanteita ja tavoitteita jäsen-

netään yhdessä (Juhila, 2006, 103). Käytännön kokemuksia ja näkökulmia arvostava horisontaalinen asiantuntijuus mahdollistaa asiakkaan aktiivisen mukana olemisen ja vaikuttamisen omaan tilanteeseensa. Rinnalla kulkemisessa oli myös asianajoa koskevia ulottuvuuksia, koska sosiaalityöntekijä saattoi toimia nuoren puolesta puhujana niin oppilaitoksen muun henkilökunnan, ulkopuolisten viranomaisten kuin myös perheen suuntaan.

Rinnalla kulkeminen oli kuitenkin alisteinen suhteessa muihin ulottuvuuksiin ja siinä sosiaalityöntekijä joutui ristiriitaan hallinnan regiimistä juontuvan teknis-manageristisen asiantuntijuuskäsityksen kanssa, koska ammattieettistä lähtökohdistaan hän saattoi tuntea velvollisuudekseen osoittaa ja perustella ratkaisuja, jotka eivät välttämättä olisi hallinnan regiimin ohjelmallisen ulottuvuuden mukaisia. Tässä kontekstissa kriittinen sosiaalityö tarkoittaisi rohkeutta heittäytyä eräänlaiseksi antiasiantuntijaksi suhteessa vallitseviin poliittisiin rationaliteetteihin. Rinnalla kulkeminen yhdistyi ja limittyi kiinteästi sillanrakentajuuteen, jossa sosiaalityöntekijä toimi eräänlaisena välittäjänä eri toimijoiden välillä. Sosiaalityön ulottuvuutena rinnalla kulkeminen oli mukana kaikissa onnistumistarinoiden kehyksissä ja erityisesti kasvatukseen ja elämänhallintaan liittyvässä kehyksessä. Rinnalla kulkemista ei ilmennyt lainkaan epäonnistumistarinoiden kehyksissä, koska sosiaalityöntekijä ei onnistunut muodostamaan opiskelijan kanssa riittävän hyvää asiakassuhdetta.

7.4. Sillan rakentaja

Sillan rakentajuuden juuret sijoittuvat opiskelijahuoltotyön lähtötilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä välittää muille opiskelijan tilannetta koskevaa mahdollisesti moraalidiskurssita poikkeavaa ymmärrystä. Sosiaalityön asiantuntijuus tarkoittaa kykyä nähdä syvemmälle ja löytää oikeat ongelman ratkaisutavat. Sillan rakentajuus muistuttaa paljon Sipilä-Lähdekorven tutkimuksessaan kuvaamaa välittäjäasiantuntijuutta, jossa koulun sosiaalityöntekijä toimi asiantuntevana välittäjänä eri sidosryhmien välillä (Sipilä-Lähdekorpi, 2004, 113). Välittäjäasiantuntijuus kuvaa hyvin sosiaalityön paikkaa erilaisten toiminnallisten ja tulkinnallisten käytäntöjen rajapinnoilla, joissa sen tehtävänä on saada toimijat ”puhaltamaan yhteen hiileen” nuoren parhaaksi. Sillanrakentajana oleminen on sosiaalityölle haasteellinen, koska se edellyttää vahvaa kommunikatiivisuutta ja kykyä ottaa muiden mielipiteet huomioon. Erityisen tärkeä sillanrakentajana oleminen oli suhteessa opiskelijan perheeseen, koska ilmenneiden ongelmien taustalla oli usein kyse koko perhettä koskevasta

ongelmista. Perheiden kanssa tehtävän yhteistyön tärkeys ilmenee myös ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin kirjatussa velvoitteessa kodin ja koulun yhteistyön tiivistämisestä. Sosiaalityön ulottuvuutena sillan rakentajuutta sisältyi kaikkiin onnistumistarinoiden kehyksiin ja erityisesti kasvatukseen – ja elämäntilannetta koskevaan kehykseen. Ongelmakuva oli siinä määrittämätön ja sosiaalityöntekijä toimi nuoren tilanteen tulkitsijana ja tarpeiden välittäjänä niin opettajien kuin myös vanhempien suuntaan. Epäonnistumistarinoissa sillan rakentajuus tarkoitti sosiaalityöntekijän pyrkimystä tulkita ja välittää opiskelijaa koskevaa huolta muille sekä käynnistää tarkoituksenmukaisia tuki toimenpiteitä. Erityisesti institutionaalisiin käytäntöihin ja toiminnalliseen rakenteeseen ja sosiaaliseen kontekstiin ja elämäntilannettaan liittyvissä kehyksissä sosiaalityöntekijän tehtävänä oli tulkintojensa perusteella muodostaa yhteyksiä eri toimijoiden kesken. Epäonnistumistarinoissa professionaalisiin eroavuuksiin ja asenteisiin liittyvässä kehyksessä sosiaalityöntekijällä ei ollut lainkaan mahdollisuutta auttaa nuorta.

7.5. Terapeuttinen kuuntelu

Tarkoitan terapeuttisella kuuntelulla sosiaalityön ulottuvuutta, jossa tavoitteellisuus ja päämäärätietoisuus ovat jääneet taka-alalle aidon kohtaamisen tieltä. Opiskelijahuollon sosiaalityön ulottuvuutena terapeuttinen kuuntelu oli kuitenkin alisteinen muihin ulottuvuuksiin nähden, koska työskentelyä ohjaavat rationaliteetit edellyttävät vahvaa päämäärätietoisuutta ja konkreettista tavoitteellisuutta. Onnistumistarinoissa terapeuttista kuuntelua sisältyi yksilön ominaisuuksia ja sosiaalista taustaa koskeviin kehyksiin, joissa oli kyse selkeästi määrittyneestä ongelmakuvasta. Epäonnistumistarinoiden kehyksiin terapeuttisen kuuntelun ulottuvuutta ei juurikaan sisällynyt.

7.6. Diskursiivisten käytäntöjen kategoriat

Opiskelijahuoltotyön käytännöissä muodostuneet kategorisoinnit ovat poliittisten rationaliteettien ilmentymiä ja niillä on suuri vaikutus käytäntöjä koskeviin ymmärryksen muotoihin. Eläytymismenettelmätarinoiden kuvauksissa tilanteen selvittämisen ja erilaisten

tukitoimien käynnistämisenkään jälkeen ei ollut vielä välttämättä selkeää käsitystä mistä nuoren tilanteessa oli kysymys. Kasvatukseen ja elämänhallintaan sekä institutionaalisiin käytäntöihin ja toiminnalliseen rakenteeseen liittyvissä kehyksissä varsinainen ongelmakuva jäi epämääräiseksi, mutta tärkein yhdistävä kategoria oli *erityisen tuen tarpeessa oleva*. Erityisen tuen tarpeessa oleva on suhteellisen epämääräinen kategorisointi, mutta se asettaa opiskelijan riskipositioon, jossa hänet nähdään epäilyksenalaisena jatkuvaa kontrollia ja arviointia vaativana nuorena. Erityisen tuen tarpeessa oleviksi voivat helpommin määrittyä huonoista yhteiskunnallisista lähtökohdista tulevat nuoret, joilta puuttuu itsestäänselvyyksinä pidettyjä edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Näin ollen normalisoivien kontrollitoimenpiteiden ja erottelujärjestelmien kohteiksi voivat joutua juuri ne, jotka muutenkin ovat huono-osaisia ja tällöin juuri huono-osaisuudesta voi tulla keskeisin erotteluperuste.

Opiskelijahuoltotyön diskursiivisten käytäntöjen kentällä tulkinnoissa tapahtui erkaantumista kahteen suuntaan; erityisen tuen tarpeessa olevan ongelmat saatettiin nähdä elämänhallintaan liittyvinä, jolloin ongelmakuva oli vielä epämääräinen. Elämänhallinta-käsitteen yhdeksi tehtäväksi on nähty nuorisolta vaadittavien ominaisuuksien esiintuominen, jossa yksi tärkeä ulottuvuus koskee motivaatio-, suunnittelu ja sitoutumiskykyä (Paju & Vehviläinen, 2001, 69). Näin ollen elämänhallinnan ongelmasta on tullut keskeinen tapa tulkita ja jäsentää koulutukseen sopeutumattomuutta tai motivoitumattomuutta ja se edustaa hallinnan regiimin tietomuotoja ja selitysmekanismeja, joilla erilaisia hallinnan käytäntöjä oikeutetaan ja perustellaan. Epämääräisyydestään huolimatta elämänhallinnan ongelma on kuitenkin suuntaa antava ja ohjaa käytännön toimenpiteitä. Toisaalta se voi tarkoittaa käsitystä nuoren kypsymättömyydestä. Motivointi on käsitettävissä hallinnan regiimiin kuuluvana subjektien ja minuuksien muovaamistapana, jolla pyritään vaikuttamaan yksilön tahtoon. Motivointi muistuttaa käsitteellisesti paljon kannustusta, jonka Juhila on todennut kilpailukyky-yhteiskunnassa valitsevaksi keskeiseksi valtion ja kansalaisen suhdetta määrittäväksi ominaisuudeksi. Siinä yksilöä aktivoidaan ja velvoitetaan pärjäämään turvautumatta ulkopuoliseen apuun (Juhila, 2008, 51-52).

Toisessa erityisen tuen tarpeessa olevaksi määrittymisen näkökulmassa opiskeluongelmia ja kouluun sopeutumattomuutta asetuttiin ymmärtämään ikään kuin opiskelijan omista lähtökohdista, joiden perusteella oppilaitos ei ollut mahdollistanut hänelle sopivaa oppimis-mahdollisuutta, koska hän oli erilainen oppija. Havaintojen ja käsitysten perusteissa viitattiin ja tukeuduttiin erityispedagogiikan ja erityisopetuksen asiantuntijatiedon legitiimeihin

luokitusperusteisiin. Tähän liittyvänä tärkeänä erottelevana ja käytäntöjä muokkaavana vaikuttimena oli myös erilainen oppija-diskurssiin sisään rakentunut käsitys teorian ja käytännön suhteesta, jonka mukaan toiset ovat luontaisesti enemmän käytäntöön suuntautuneita tekemällä oppijoita, jotka eivät ole kiinnostuneet teoriasta. Näin ollen perinteinen teoria-painotteinen kouluopetus ei ole heille välttämättä lainkaan soveltuvaa, vaan he tarvitsevat vaihtoehtoisia joustavia käytäntöjä. Tämä kouluun sopeutumattomien ja motivaation puutteesta kärsivien nuorten tilanteesta tehty tulkinta perusteli heidän ohjaamistaan yksilöllistettyjen työvaltaisten käytäntöjen piiriin ammatillisen loppututkinnon varmistamiseksi.

Hallinnan käytännöissä opiskelun irrottamista tavanomaisesta yhteydestään yksilöllistämällä ja räätälöimällä pidettiin ennemminkin yksilöllisenä oikeutena ja mahdollisuutena kuin kielteisenä asiana. Tähän sisältyvässä subjektivointistrategiassa epätavanomaisiin opiskeluympäristöihin tai koulun ulkopuoliseen työssä oppimispaikkaan ohjaaminen tehtiin opiskelijalle houkuttelevaksi ja hän saattoi tuntea saavansa tukea ja ymmärrystä minkä vuoksi perinteisessä kouluopetuksessa mukana oleminen oli ollut hänelle vaikeaa. Eläytymismenetelmätarinoiden kuvauksissa oppilaitoksen sosiaalityöntekijällä oli myös keskeinen rooli yksilöllistettyjä opiskelukäytäntöjä koskevien suunnitelmien tekemisessä ja seurannassa yhteistyössä opinto-ohjaajien ja aine-opettajien kanssa. Sosiaalityöntekijä oli koordinoijan roolissa, koska hän edusti kokonaisnäkemyistä nuoren tilanteesta. Työvaltaiseen opiskelusuunnitelmaan saattoi sisältyä myös sosiaalityöntekijän ja opiskelijan säännöllisiä tapaamisia, joiden tavoitteena oli tukea opiskelijaa sitoutumaan suunnitelmaan ja kannustaa jatkamaan sen toteuttamista. Koordinoijan roolissaan sosiaalityöntekijä tarvitsi tietoa myös opetussuunnitelmiin ja opinto-ohjauksellisiin kysymyksiin liittyvistä asioista, minkä vuoksi tiivis yhteistyö opinto-ohjaajien ja opettajien kanssa oli välttämätöntä. Näissä opiskelijahuoltotyön käytännöissä sosiaalityön orientaatioperusta oli kietoutunut hallinnan regiimin ohjelmallisen ulottuvuuden aktivointi- ja vastuuttamistehtävään. Toisaalta opiskelijahuollon työntekijöiden toteuttamat yksilöllistetyt suunnitelmat olivat jännitteisessä suhteessa oppilaitoksen perinteisen institutionaalisen järjestyksen kanssa, mikä oli erityisen haastavaa vierasta ammattikulttuuria edustavalle sosiaalityöntekijälle. Yksilöllistävissä käytännöissä oli usein kyse tunkeutumisesta vieraille alueille esimerkiksi opetussuunnitelmia koskevien soveltamistapojen osalta, minkä vuoksi sosiaalityöntekijän oli kiinnitettävä huomiota ammatillisen autonomian kunnioittamiseen.

Eläytymismenetelmätarinoiden diskursiivisissa käytännöissä yksilöllistetyille ja vaihtoehtoisille työvaltaisille oppimispoluille ohjautuminen ei näyttänyt kuitenkaan välttämättä perustuvan tarkempaan yksilökohtaiseen arviointiin, vaan sopeutumattomuus jo sinänsä saattoi riittää perusteeksi. Kahdessa tarinassa oli kerrottu kuinka opiskelijalle oli laadittu yksilöllistetty työvaltainen opiskelusuunnitelma ikään kuin viimeisenä oljenkortena koulutuksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi ja ammatillisen tutkinnon loppuun suorittamiseksi, mikä kuitenkin epäonnistui opiskelijan sitoutumattomuuden takia. Näissä epäonnistumistarinoissa opiskelijahuollon työntekijät (opinto-ohjaaja ja sosiaalityöntekijä) olivat enemmän suunnitelman takana kuin opiskelija itse.

Diskursiivisissa käytännöissä toteutetut erottelut ja ohjauskäytännöt tuottavat aiheellisen kriittisen kysymyksen niiden kulttuurisista sidoksista ja kytköksistä yhteiskunnan valtarakenteisiin. Erilaiseksi oppijaksi voi helpommin määrittyä puutteellisista ja huono-osaisista lähtökohdista tuleva nuori kuin tavanomaisemmat taustat omaava opiskelija. Simola on käsitteellistänyt ilmiön maksukyvyttömiä asiakkaiden dilemmaksi, jossa koulutusmarkkinoilla olevilta puuttuu markkinoiden arvostamia tietoja, taitoja ja todistuksia, sekä ennen kaikkea oikea asenne ja oikea habitus (Simola,2004, 131). Yksilöllistetyt ja eriytetyt työvaltaiset koulutukselliset käytännöt voivat johtaa koulutuksellisen eriarvoisuuden lisääntymiseen. Tämä on toisaalta hyvin paradoksaalinen väite niitä koskevia julkittuja perusteluja vasten arvioituna. Perustelen tätä vallan ja hallinnan kaksoissidoksella; toisaalta vaikka yksilöllistettyihin teknologioihin onkin naamioitu vahva eettis-moraalinen hyvinvointipoliittinen koodi, ovat ne kuitenkin osa uusliberalistista vallan ja hallinnan käytäntöä, joka asettaa yksilön kasvokkain kohtalonsa kanssa.

Kuva 3 vallan kenttä

Yllä olevassa kuvassa olen hahmottanut opiskelijahuollon ja siihen kiinteästi kuuluvan sosiaalityön paikkaa valta- ja intressipiirien kentässä. Poliittisten rationaliteettien mukaan kaikenlaiset mahdolliset esteet ja ongelmat on raivattava pois koko ikäluokan ammatillisen kouluttamisen tieltä. Tästä seuraavina konkreettisina tavoitteina on koulutuksen keskeyttämisen ehkäisy ja tutkintojen korkea läpäisyaste, jotka ovat tuloksellisuutta koskevan vakuuttavuuden ja vaikuttamisen arvioinnin tärkeimpiä kriteereitä. Toisaalta opiskelijahuoltoa säätelee koulutuksen perinteistä ja sisäistä normatiivista järjestystä koskeva institutionaalinen rakenne. Näen tämän aseman kuitenkin heikentyneen, kun opetussuunnitelmien ja muiden opetushallinnon säädösten väljentyminen on mahdollistanut ja rohkaissut käytäntöjen joustavoittamiseen ja toimintamallien kehittämiseen nuorille, joiden opiskeluedellytykset on tulkittu ongelmallisiksi.

Tutkimukseni yhtenä lähtökohtana on ollut kysymys nuoria koskevan syrjäytymiskeskustelun ja koulutuspolitiikan lävistämisen normalisoivan kouluttautumiskurin mahdollisista epäedullisista vaikutuksista nuorille. Arjen itsestäänselvyyksien tietoisesta etäännyttämisestä ja hallinnan regiimin käsitteen avulla olen päätenyt kriittiseen näkökulmaan, jossa näen valitsevan kouluttautumiskurin tarkoittavan nuorille hallinnan kaksoissidoksen tuottamaa ajolähtöä subjektivoitumisesta kuuliaiseksi vastuulliseksi tuotannontekijäksi ja palkkatyöläiseksi. Näin ollen tähän mennessä tekemäni tulkinnat ja päätelmät ovat johtaneet minut radikaalia – ja postmodernia kriittistä sosiaalityön teoriaa koskevan keskustelun äärelle, koska näissä teorioissa sosiaalityö asettuu puolustamaan yksilöä epäoikeudenmukaista vallankäyttöä tai muita yhteiskunnallisia epäkohtia vastaan.

7.7. Radikaali- ja postmoderni kriittinen sosiaalityön teoria

Kriittistä sosiaalityötä koskevat käsitykset polveutuvat 1960- ja 1970-lukujen marxilaisesta radikaalin sosiaalityön traditiosta, joka oli myös vahvasti poliittisesti suuntautunutta. Radikaali sosiaalityö perustui käsitykselle yhteiskunnassa vallitsevasta dualistisesta vastakkainasettelusta alistettujen ja etuoikeutettujen välillä ja sosiaalityön tehtävänä oli puolustaa alistettuja ja edistää sosiaalista muutosta heidän asemansa parantamiseksi. Hyvinvointivaltio nähtiin kontrolloivana alistavana mekanismina ja sosiaalityön oli asetettava asiakkaiden puolelle vahvistaakseen heidän subjektiviteettiaan ja itsemääräämisoikeuksiaan repressiivistä vallankäyttöä vastaan (Juhila, 2006, 142-143).

Radikaalissa sosiaalityön teoriassa näkökulmat olivat kiinnittyneet laajempiin yhteiskunnallista epätasa-arvoa tuottaviin rakenteisiin, minkä vuoksi niitä kritisoitiin siitä, ettei niistä ollut välitöntä konkreettista hyötyä käytännön sosiaalityölle. Radikaalissa sosiaalityön teoriassa tavoiteltiin kohteena olevan sosiaalisen aitoa näkemistä syysuhteissaan ilman ideologisesti sävyttyneitä ammatillisia tulkintoja. Tämän vuoksi radikaali sosiaalityön teoria suhtautui kriittisesti sosiaalityön ammatillistumispyrkimyksiin, koska tähän liittyvänä vaarana pidettiin sosiaalityön etäännyttämistä asiakkaiden tarpeista ja todellisuudesta sekä kiinnostuksen heräämisestä ennemminkin omien etujen ajamiseen (Payne, 2005, 234-235).

Radikaali sosiaalityön teoria nousi hiljaiselon jälkeen uudelleen esiin 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla, johon Paynen mukaan vaikuttivat laaja-alaisemmat poliittiset kehityskulut ja konservatiivihallitusten toiminnot. Feministisestä ajattelusta, diskriminaatiosta ja kriittisestä teoriasta juontuvilla teoreettisilla näkökohdilla oli vaikutusta radikaalin sosiaalityön teorian kehittymisellä postmoderniksi kriittiseksi sosiaalityön teoriaksi (Payne, 2005, 233-243). Postmodernissa kriittisessä sosiaalityön teoriassa on kuitenkin säilynyt radikaalin sosiaalityön tärkeimpiä ydinolottuvuuksia, jotka liittyvät pyrkimykseen edistää yhteiskunnallista epätasa-arvoa koskevan tietoisuuden muodostumista ja sen myötä kyseenalaistaa hallitsevien ryhmien määrittelyoikeuksia ja itsestään selvinä pidettyjä etuuksia (Payne, 2005, 228). Tämä mahdollistaa sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisen ja poliittisen luonteen esiin saamisen, mikä lieventää ongelmien yksilöllistämistä ja asiakkaiden syyllistämistä. Ennen postmodernia koskevan kriittisen sosiaalityön mahdollisuuksien pohdintaa

on kuitenkin välttämätöntä luoda lyhyt katsaus tärkeimpiin postmodernia keskustelua käsitteleviin teemoihin.

7.8. Sosiaalityön asiantuntijuus ja postmoderni kriittinen sosiaalityö

Paynen mukaan radikaalin sosiaalityön teoriaa koskevat ongelmat johtivat etsimään vaihtoehtoja postmoderneista kulttuuria- ja yhteiskunnallista muutosta kuvaavista tulkinnoista. Postmodernia koskevan keskustelun yksi tärkeimmistä ulottuvuuksista liittyy tiedon ja erityisesti asiantuntijatiedon aseman muutosta koskeviin pohdintoihin, jossa käsitys tiedon ja vallan yhteen kietoutumisesta kytkeytyy foucaultlaiseen ajatukseen vallan produktiivisesta luonteesta. Yhteiskunnallisessa todellisuudessa, jota hallitsevat alituinen epävarmuus ja mahdollisuuksien jatkuvat uudelleenmuotoutumiset, tieto ei voi kiinnittyä mihinkään kuin hetkellisesti. Tämän vuoksi postmoderni asiantuntijuus on nähty uudella tavalla tulkitsevana riskien tunnistamisen ja vaihtoehtojen osoittamisen mahdollistavana reflektiivisenä asiantuntijuutena, joka ei voi enää taata samanlaista varmuutta ja suunnitelmallisuutta kuin aikaisemmin (Karvinen, 1996, 40-41). Postmodernia käsittelevillä teorioilla on ollut sosiaalityön tutkimukselle ja sosiaalityön asiantuntijuutta koskeville pohdinnoille paljon annettavaa, koska sosiaalityön tiedonala kohdistuu juuri niille yksilön ja yhteiskunnan välisten suhteiden alueille, joilla postmodernia koskevat tulkinnat yhteiskunnallisen todellisuuden ja yksilön käyttäytymisen edellytysten muutoksista ovat olleet tärkeitä. Jan Fook on kiteyttänyt postmodernin kriittisen sosiaalityön käytäntöä koskevan kysymyksen neljäksi keskeiseksi teemaksi, jotka koskevat tietoa, valtaa, kielellisten merkitysten kytkeytymistä sosiaalisiin käytäntöihin ja identiteettiä (Payne, 2005, 241-242). Tiedon ja tietämisen kriittinen arviointi tarkoittaa näkökulman kohdistamista paikallisiin käytäntöihin ja niissä rakentuviin tiedon, asiantuntijuuden ja valtasuhteiden muotoihin, joihin sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset makrorakenteet kietoutuvat (Juhila, 2008, 144). Kriittisen sosiaalityön käytännöissä yritetään analysoida ja reflektoida asiakkaan tilanteeseen liittyvien sosiaalisten voimatekijöiden kokonaisuutta ja näiden tiedostamisen avulla etsiä siihen muutosta. Tähän liittyviä sosiaalityön menetelmiä ovat mm. eriateinen tietoisuuden lisääminen, valtaistaminen ja asianajona annettava tuki (Payne, 2005, 234, 241). Piironen mukaan postmoderni käsitys asiakkuudesta tarkoittaa asiakkaan näkemistä aktiivisena toimijana ja ennen kaikkea oman elämänsä asiantuntijana (Piironen, 2005, 151). Tästä seuraavissa käytännöissä pyrkimyksenä on dualistisen työntekijä-asiakas asetelman purkaminen ja toiminnan

subjektien omien kokemusten huomioonottaminen. Asiantuntijavallan yksisuuntaisuuden murtaminen luo edellytyksiä kumppanuudeksi nimitetylle asiakassuhteen muodolle. Siinä asiantuntijuus on horisontaalista, jolloin sekä työntekijä että asiakas tuovat tilanteeseen omat näkökulmansa ja työskentely rakentuu työntekijän ja asiakkaan yhteistyössä muodostaman tiedon perustalle (Juhila, 2008, 145-148).

Postmoderni kriittinen sosiaalityön teoria on vapautunut radikaalia sosiaalityötä rasittaneesta dualistisesta ja repressiivisestä valtakäsityksestä, koska valtaa tarkastellaan Foucaultlaisittain sosiaalisiin käytäntöihin liittyvinä tiedon ja vaikuttamisen muotoina. Postmodernia koskevan keskustelun on myös todettu mahdollistaneen sosiaalityön luopumisen aikaisemmista professionaalitumiseen liittyvistä pakonomaisista tarpeistaan. Uudenlaisessa suhteessaan asiantuntijuuteen sosiaalityö voi toisaalta vastata sen vahvaan tietoperustaiseen vaatimukseen paradoksaalisilla tulkinnallisilla käytännöillä ja asettua institutionaalisen refleksiivisyyden edellyttäminen arkipäivän tietojen ja taitojen välittäjäksi (Karvinen, 1996, 39). Toisaalta näihin näkökulmiin sisältyy myös suuria haasteita ja kysymyksiä, joita Piironen nostaa esiin väitöskirjatutkimuksessaan. Hän tarkastelee suomalaisten sosiaalityöntekijöiden ammatillisia käsityksiä 1990-luvun alkupuolen laman jälkeisenä aikana ja liittää tulkintansa postmodernista asiantuntijuudesta käytyyn keskusteluun. (Piironen, 2005). Piironen mukaan postmodernin asiantuntijuuskäsityksen uhkakuvat koskevat sosiaalityön hallittavuutta ja työskentelykäytäntöjen pirstaloitumista. Tämä voisi tarkoittaa sosiaalityön ja muiden ihmisten arkisia elämän prosesseja tukevien ohjauskäytäntöjen erojen hämärtymistä ja viime kädessä sosiaalityö ei välttämättä erottuisi muista aktivointikäytännöistä omaksi ammattialakseen (Piironen, 2005, 151, 161 -162). Sosiaalityön asiakaslähtöisyyttä ja kumppanuutta koskeva retoriikka saattaa estää havaitsemasta poliittisia rationaliteetteja, joiden talutusnuoraan postmodernia sosiaalityön asiantuntijuutta voidaan yrittää valjastaa. Vallitsevissa hallinnan käytännöissä sosiaalityön tuloksellisuuden arviointi vakuuttavuuden, vaikuttavuuden ja tehokkuuden käsitteillä voi olla joissakin tilanteissa vierasta sellaisille eettis-moraalisille arvopreferensseille, joissa jotakin asiaa pitäisi arvioida hyvän ja pahan tai oikean ja väärän näkökulmista. Näistä näkökohdista huolimatta postmoderni reflektiivinen sosiaalityön asiantuntijuus voi tarkoittaa kuitenkin mahdollisuutta ja potentiaalia hallitsevien uusliberalististen poliittisten rationaliteettien kriittiseen tarkasteluun

8. YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄ

Tutkimukseni pääkysymyksenä oli nuorisoasteen koulutuksen alueella tehtävän sosiaalityön suhde yhteiskunnan muutoksiin ja postmodernista kriittisestä sosiaalityöstä käytävään keskusteluun. Tutkimustulokseni osoittavat oppilaitosten sosiaalityön olevan vahvasti sidoksissa laajempiin lapsi- ja nuorisopolitiikan hallinnan käytäntöihin. Tutkimuksessani keskeisellä hallinnan regiimin-käsitteellä osoitin sosiaalityöntekijän position kaksoisluonteen ja paljastin sen jännitekentän pääulottuvuudet; toisaalta hallinnan regiimi oikeuttaa ja perustelee sitä mitä sosiaalityöntekijä on tekemässä suhteessa perinteiseen institutionaaliseen järjestykseen, mutta toisaalta se kahlitsee asettamalla sosiaalityön teknismanageristiseen hallinnan kehykseen. Tärkeimpänä tuloksena pidän sen hallinnan kaksoissidoksen ja subjektivointistrategian käsitteellistä osoittamista, jonka avulla nuorten koulutuksellisia valintoja ja uria ohjaillaan riskien ennaltaehkäisemiseksi.

Tutkimukseni pääkysymys koski myös oppilaitoksen sosiaalityön paikantumista, johon sain vastauksen ettei oppilaitoksen sosiaalityö paikannu selkeäräjaiseksi toiminnalliseksi käytännöksi, vaan se toimii erilaisten diskursiivisten käytäntöjen ja vallan kenttien leikkauspisteissä hallinnan regiimin ja vanhan institutionaalisen järjestelmän välisessä jännitekentässä. Näin ollen oppilaitoksen sosiaalityö on jatkuvassa määrittymisen tilassa, missä sen on kyettävä osoittamaan hallitsevien poliittisten rationaliteettien mukainen tuloksellisuutensa. Tutkimuksessani sosiaalityön asiantuntijuus näytti työprosessin kuluessa haltuun otettavilta tiloilta tai orientaatioilta, joita säätelivät eri puolilta tulevat tilaukset ja tarpeet. Näin ollen oppilaitoksen sosiaalityö vaikuttaa valjastetun nuorisoikäluokkien hallinnoinnin tehokkaaksi välineeksi, jota on mahdollista luonnehtia sosiaalista kontrollia painottavana monialaisena sosiaalityön sekatyypinä (Sulkunen, 2006, 33). Tämä Robert Castellin ehkä kriittinen ja negatiivisesti sävyttynyt määritelmä ei ilmennä kuitenkaan koko totuutta oppilaitoksen sosiaalityön erityispiirteistä. Tutkimustulokseni vahvistavat käsitystä, että sosiaalityön asiantuntijuuden mahdollisuudet sijaitsevat kriittisessä reflektiivisyudessa, johon perustuvat toiminnot voisivat rohkeimmillaan tarkoittaa eräänlaista kriittistä ”antiasiantuntijuutta” suhteessa ekonomistisiin ja teknismanageristisiin odotuksiin. Tähän perustuvan kriittisen sosiaalityön ohjelmallinen ulottuvuus on jaettavissa kolmeen osaan; ensinnäkin siinä halutaan auttaa ja tukea nuoria ilman riskitietoisuuden kyllästävästä kontrolloivaa kalloivaa asennetta, joka mahdollistaa elämän tulkinnan ja nuorten näkemisen tilanteissaan

arjen kokemuksellista tietoa arvostaen. Tähän liittyy todellisen toimijuuden mahdollistaminen ja oikeuttaminen, joka on vapautettu hallinnan kaksoissidoksiin kätkeyistä subjektivointistrategioista. Kriittisen sosiaalityön toinen ohjelmallinen ulottuvuus koskee koulutusjärjestelmän autonomian puolustamista ja osoittamista, että lasten- ja nuorten kasvattamiseksi tulisi koulutusjärjestelmälle taata todelliset ja riittävät resurssit vastata ilmeneviin tarpeisiin omista lähtökohdistaan. Tämä tarkoittaisi enemmän universaaliperiaatteen mukaista lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoittelua, jossa koulunkäynti mahdollistuisi kaikille lapsille ja nuorille ilman kontrollipoliittisia riskikategorisointeja ja yksilöllistä ohjauksia ”hyvien käytäntöjen” piiriin. Kriittisen sosiaalityön ohjelman kolmas ulottuvuus tarkoittaa sen omien lähtökohtien ja toiminnallisten käytäntöjen perusteellista arviointia ja kyseenalaistamista, jota kautta sen on mahdollista kehittyä. Tämä on vaikea ja haastava tehtävä, mutta parhaimmillaan se vahvistaisi sosiaalityön asiantuntijuutta ja oikeutusta.

Tutkimuksen tekeminen on avartanut ajattelua ja auttanut ymmärtämään oppilaitoksen sosiaalityöntekijänä kohtaamiani asioita. Tutkimusprosessi on myös motivoinut ja innostanut minua jatkotutkimuksen pariin, jonka lähtökohtana pidän tässä työssä esittämiäni teoreettisia avauksia ja tulkintojani oppilaitoksen sosiaalityöstä. Tähänastisten tulosteni perusteella pidän mielenkiintoisena ja tärkeänä tehtävänä tutkia millä tavalla nuorten ammatillista koulutusta koskevaa poliittista hallintaa ja sääntelyä tuotetaan julkisessa keskustelussa ja hallinnon käytännöissä. Tutkimusongelmani on myös erittäin ajankohtainen, koska ”kadonneet” nuoret ovat nousseet julkisessa keskustelussa poliittiseen tietoisuuteen ja ”etsiviksi” palkattujen nuorisotyöntekijöiden sekä moniammatillisten tiimien työn kohteiksi. Syrjäytymisuhanalaisesta nuoresta on tullut ”kadonnut” nuori, mikä kuvaa kielen metaforisella tasolla epäsuotuisan kehityksen päätepistettä. Katoamisessa on kaikki draaman ainekset, mikä velvoittaa toimimaan ja kiistelemään kuuluuko ”kadonneiden” nuorten ”metsästys” kunnille vai työvoimahallinnolle. Kukaan ei kuitenkaan kysy miksi näin puhutaan ja mihin se liittyy, koska siihen sisältyvä dramatiikka on niin itsestään selvää. ”Kadonneeksi” nuoreksi määritelty voi kuitenkin olla vahvasti läsnä useammassakin paikoissa viettäen rikasta ja antoisaa sosiaalista elämää vaikka ei täytäkään tavanomaista normaliteetin kriteeriä yhteiskunnan tuotantosuhteissa.

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti. (1996) : Toinen tasavalta, Suomi 1946-1994. Jyväskylä . Vastapaino.

Bauman, Zygmunt (1996): Postmodernin lumo. Jyväskylä .Vastapaino.

Chambon, Adrienne.S (1999) : Foucault's approach. Making the familiar visible. Cham-
bon Adrienne S, Irwing Allan, Epstein Laura (edit) Reading Foucault for social work 1999.
New York. Columbia University Press, 51-81.

Dean, Mitchell. (1999): Governmentality: Power and Rule in Modern Society. London.
Sage.

Eräsaari, Leena. (1995): Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki. Gaudeamus,

Eskola, Jari. (1997): Eläytymismenetelmäopas.. Tampere. Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari. (1998): Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmä-
nä. Tampere. TAJU.

Eskola, Jari. & Suoranta, Juha. (1996): Johdatus laadulliseen tutkimukseen.. Tampere.
Vastapaino

Fook, Jan.(2005): Kriittisen reflektion käyttömahdollisuuksista. FinSoc 1/2005. FinSoc-
sosiaalipalvelujen evoluatioryhmä. Stakes

Fook, Jan.(2003): Critical Social work: The Current issues. Qualitative Social Work. Vol-
ume 2 June 2003.

Foucault, Michel. (2005): Tiedon arkeologia.. Tampere. Vastapaino

Foucault, Michel. (1980) : Tarkkailla ja rangaista. Keuruu . Otava.

Foucault, Michel (1998) : Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huo-

li itsestä. Tampere. Gaudeamus.

Foucault, Michel. (2000): Governmentality. Teoksessa Faubion James D. (toim.) Power, Essential works of Foucault 1954-1984, 201-222. Volume three. New York. The New Press.

Goffman, Erving. (1974); Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press.

Hacking, Ian (2004): Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction. Economy and society 2004, vol. 33, n^o3, pp. 277-302 [26 page(s) (article)] (1 p.3/4)

Harrikari, Timo & Satka, Mirja (2007): A New Regime of Governing Childhood? Finland as an example in: Social Work & Society, 2.

Tulostettu 13.10.2008.

<http://www.socwork.net/2006/2/series/transition/harrikarisatka>.

Heikkinen, Hannu.L.T: Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltonen Juhani & Valli Raine (toim.) Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132.

Heinonen, Taina & Mustonen, Mari (2006): Viimesijaisen viimesijaista sosiaalityötä? Aikuissosiaalityön toiminnan kehykset ja niiden pohjalta rakentuva työnkuva. Sosiaalityö Pro gradu.. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Helén, Ilpo. (2004) : Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Rahkonen Keijo (toim.) Sosiologisia nykykeskusteluja Tampere: Gaudeamus, 206-236.

Helén, Ilpo. (2005) : Genealogia kritiikkinä. Sosiologia2/2005, 93-109.

Helne, Tuula. (2002): Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki. Stakes.

Hilpelä, Jyrki. (2001): Uusliberalistisen koulutuspolitiikan aatteellinen tausta. Teoksessa Jauhiainen Arto, Rinne Risto & Tähtinen Juhani (toim.) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 139-154.

Jokinen, Arja. (2008): Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 110-144..

Juhila, Kirsi. (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere 2006.

Kantola, Anu. (2002): Managerikuri ja markkinavalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Tampere. Pallas loki-kirjat.

Karvinen, Synnöve. (1996): Hajoaako sosiaalityö? – havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Metteri Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996. Helsinki. Edita, 32-50.

Kivirauma, Joel (2001).: Kansainvälistymisen pakot: Kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. Teoksessa Jauhiainen Arto, Rinne Risto & Tähtinen Juhani.(toim.) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit..Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 73-90.

Komonen, Katja.: Koulutusyhteiskunnan marginaalissa, ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut. artikkeli osoitteessa

Tulostettu 13.10.2008

http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/pdf/Komonen_Katja.PDF

Kusch, Martin. (1993): Tiedon kentät ja kerrostumat. Oulu: Pohjoinen.

Mäntysaari, Mikko (1991): Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Jyväskylä: Vastapaino.

Määttä, Mirja. & Kalliomaa-Puha, Laura (2006): Sopivaksi kasvattava yhteiskunta. Teoksessa Rantala Kati & Sulkunen Pekka (toim.) Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Helsinki: Gaudeamus, 179-193.

Paju, Petri.& Vehviläinen, Jukka (2001): Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Parton, Nigel (1999): Reconfiguring Child Welfare Practices: Risk, Advanced Liberalism, and the Government of Freedom. Teoksessa Chambon Adrienne S, Irwing Allan, Epstein Laura (edit.) Reading Foucault for social work 1999. New York.Columbia University Press, 101 -130.

Payne, Malcolm.(2005): Modern social work theory. Third edition. Basingstoke. Palgrave Macmillan.

Peräkylä, Anssi (1990): Kuoleman monet kasvot. Jyväskylä: Vastapaino.

Peräkylä, Anssi.(2001) Erving Goffman: Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Hänninen Vilma, Partanen Jukka & Ylijoki Oili-Helena (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät... Tampere:Vastapaino, 347 -364.

Piiroinen, Hannu (2005): Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 264. Jyväskylän yliopisto.

Puotinen, Sanna (2008) : ” Jos olisin koulukuraattori...”. Yhdeksäsluokkalaisten näkemyksiä koulun sosiaalityöstä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Rabinow, Paul (1984)l: The Foucault reader. An introduction to Foucault's thought, with major unpublished material. New York. Pantheon Books.

RÁCZ, Ildiko (2008): In search of lost postmodern. Descriptions of school social work expertise in Official Documents. A Rhetorical Discourse Analytic Approach. University of Helsinki. Faculty of social Sciences. Department of social policy.

Rinne, Risto. (2001) Koulutuspolitiikan käänne ja nuorten syrjäytyminen. Teoksessa Jauhiainen Arto, Rinne Risto & Tähtinen Juhani. (toim) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit.. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 91-137.

Rose, Nikolas.(1999) : Powers of freedom. Reframing political thought. Cambridge university press.

Silvennoinen, Heikki (2002) Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.

Simola, Hannu .(2004): Kohti kolmannen tasavallan koulupolitiikkaa? Uusi hallinnan tapa, koulutus ja syrjäytyminen Suomessa. Teoksessa J.Löfström, J.Rantala ja J.Salminen (toim). Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 115-138.

Simola, Hannu.(1995) : Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsinki . Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos

Simola, Hannu (2000). Koulutuspolitiikka ja erinomaisuuden eetos. Kasvatus 32 (3), 290–297.

Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko (2004): ”Hirveesti tekijänsä näköistä”. Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Tampere. Tammer-Paino Oy.

Sulkunen Pekka.(2006): Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Rantala Kati & Sulkunen Pekka (toim.) Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Helsinki: Gaudeamus, 17-38.

Sääskilahti, Niina. (1997): Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.

Toivonen, Timo (1999) Empiirinen sosiaalitutkimus. Porvoo: WSOY.

Tuominen-Leppäaho Tiina (2008): Koulun sosiaalityötä hyvässä ja pahassa. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden paikka koulun moniammatillisessa yhteistyössä. Sosiaalityö Progradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.